

LAPSEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN
AVOHUOLLON ASIAKASSUUNNITELMISSA

Kirsi Haapanen
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden
yksikkö Sosiaalityön pro gradu -
tutkielma
Timo Toikko

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö,
Porin yksikkö

HAAPANEN, KIRSI: Lapsen osallisuus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa

Pro gradu -tutkielma, 65s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Timo Toikko
Huhtikuu 2016

Tutkimuksen tehtävänä on tutkia miten lapsen osallisuus tulee esille lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa. Tarkastelen miten lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet lapsen osallisuuden asiakassuunnitelmissa. Kiinnostukseni aiheeseen on noussut tehdessäni itse lastensuojelutyötä ja laatiessani lapsen asiakassuunnitelmia.

Tämän tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostuu lasten osallisuutta käsittelevästä kirjallisuudesta. Lähestyn aihetta Nigel Thomasin (2002) osallisuuden mallin mukaisesti. Thomas on tutkinut lapsen osallisuutta yksilöllisten valinnan mahdollisuuksien kautta. Lastensuojelulaissa on määritelty, että lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle on laadittava asiakassuunnitelma. Tutkimusaineistoni koostui 40:stä lapselle laaditusta avohuollon asiakassuunnitelmasta. Aineisto kerättiin yhdestä keskisuuresta suomalaisesta kaupungista vuosina 2015 – 2016. Tutkimuksen lähestymistapa on kvalitatiivinen. Tutkimusmetodinä olen käyttänyt sisällönanalyysia sekä aineiston teemoittelua. Teemoittelun avulla pystyin tarkastelemaan aineistossa esiintyviä yhtenäisyyksien sekä poimimaan niille keskeisiä aiheita.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevista lapsista kaikki eivät osallistu itseään koskevan asiakassuunnitelman laadintaan. Asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet lapset olivat pääsääntöisesti yli 12 -vuotiaita ja huolenaiheet koskivat lasta itseään. Huomionarvoista oli, että erityislapset eivät osallistuneet asiakassuunnitelman laadintaan. Lapsen osallisuus jäi myös huomiotta, jos huolenaiheet koskivat vanhempien päihteidenkäyttöä.

Koen tutkimuksen olevan ajankohtainen, koska suunnitelmallisuutta ja vaikuttavuutta peräänkuulutetaan sosiaalityössä koko ajan enemmän. Lapsen osallisuus itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa on merkityksellistä, kun pyritään saavuttamaan toivottua muutosta asiakkaan tilanteessa.

Avainsanat: lapsi, sosiaalityö, lastensuojelu, osallisuus, asiakassuunnitelma, sisällönanalyysi

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities,
Pori Unit

HAAPANEN, KIRSI: Lapsen osallisuus lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa

Master's Thesis, 65 pages
Social Work
Supervisors: Timo Toikko
April 2016

The purpose of this study is to examine how a child's personal involvement is expressed in making customer plans in non-institutional social care. I am examining how social workers from non-institutional social care of child welfare have documented the child's involvement in their customer plans. My interest in this matter arose while working in children's welfare myself and preparing plans for the children.

The theoretical framework of this study consists of literature pertaining to a child's involvement. My approach is based on Nigel Thomas' (2002) model of involvement. Thomas has examined a child's involvement through the possibilities of individual choices. In the Children's Protection Act it was stated that all children under welfare should have a customer plan.

My study consisted of 40 customer plans made for children under non-institutional care. The data was collected from 1 medium-sized Finnish town between the years of 2015 and 2016. The study is a qualitative study. As a study method I have used both content analysis and data theming. By data theming I was able to observe similarities and point out the major issues within the data.

With the help of this study it has become clear that not all children under non-institutional social care are participating in the making of the customer plan regarding themselves. Children, who participated in the customer plan making, were mostly over 12 years old. The concerns were related to the child himself. Remarkably children with special needs were not involved in the making of the plan at all. Also, if there were concerns regarding parents' substance abuse, the child's involvement was ignored.

I feel that this study is current because planning and participating are expected more and more from the social workers. The customer's involvement in making the plan is significant when trying to achieve a desirable change in the customer's situation.

Keywords: child, social work, child protection, involvement, customer plan, content analysis

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	LASTENSUOJELUN YTIMESSÄ	3
2.1	Lapsilähtöisyys sosiaalityössä	3
2.2	Lastensuojelun asiakkuus.....	4
2.3	Lastensuojelun avohuolto	9
3	KESKEISET KÄSITTEET	11
3.1	Lapsen osallisuus.....	11
3.2	Lastensuojelun asiakassuunnitelma.....	16
3.3	Sosiaalityön dokumentointi	18
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	23
4.1	Laadullisen tutkimuksen lähestymistapa	23
4.2	Tutkimuskysymykset ja tutkimustehtävä.....	24
4.3	Aineiston hankinta	25
4.4	Sisällönanalyysi	27
4.5	Teemoittelu.....	29
4.6	Tutkimusetiikka.....	30
5	LAPSEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON ASIAKASSUUNNITELMISSA	33
5.1	Asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet.....	33
5.2	Lapsen ja perheen tilanteen kuvaus	35
5.3	Avohuollon tukitoimet	41
5.4	Huolenaiheet ja muutostarpeet.....	43
5.5	Lapsen muut palvelut ja asiakkuudet.....	44
5.6	Asianosaisten näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä	46

6	OSALLISUUDEN KRITTEERIT	48
6.1	Lapsen arjen kuvaus	48
6.2	Lapsen osallisuuden puuttuminen	50
6.3	Lapsen osallisuuden toteutuminen.....	53
7	JOHTOPÄÄTÖKSET	56
	LÄHTEET	60

KUVIOT JA TAULOKOT

KUVIO 1.	Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35§ mukainen prosessi palvelutarpeen arvioinnista	8
KUVIO 2.	Osallisuuden tikapuut Nigel Thomasin mukaan	21
KUVIO 3.	Eri tahot, joiden kertoman mukaan lapsen arjen kuvaus koostui	48
TAULUKKO 1.	Strukturoitu analyysirunko	28
TAULUKKO 2.	Lapsen osallistuminen asiakassuunnitelman laadinnassa	33
TAULUKKO 3.	Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot alle 12 -vuotiaista lapsista, jotka eivät olleet osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa	50
TAULUKKO 4.	Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot yli 12 -vuotiaista lapsista, jotka eivät olleet osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa	51
TAULUKKO 5.	Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot, kun alle 12 -vuotias lapsi on ollut osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa	52
TAULUKKO 6.	Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot, kun yli 12 -vuotias lapsi on ollut osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa	53

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkimuksen keskeisenä tehtävänä on selvittää, miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa tuodaan esille lapsen osallisuus häntä itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Tutkimuksessa olen rajannut aineiston koskemaan lastensuojelun asiakkaana olevien lasten avohuollon asiakassuunnitelmia. Tutkimuksen näkökulma on tarkastella nimenomaan lastensuojelun dokumentointiin perustuvaa osallisuutta asiakasdokumenttien avulla. Kiinnostukseni aiheeseen on noussut tehdessäni lastensuojelutyötä. Tutkijana minulla on siis esiyymmärrys tutkittavasta kohteesta, koska työskentelen itse lastensuojelun avohuollossa sosiaalityöntekijänä ja työtehtäviini sisältyy myös lapsen asiakassuunnitelmien laadinta.

Tutkimuksessa selvitän, miten lapsen osallisuus on tuotu esille lastensuojelun asiakassuunnitelmien dokumentoinnissa. Tarkastelen aiemmin laadittuja asiakassuunnitelmia peilaten niitä osallisuuden teoriaan. Tutkimuksessa tuon myös esille mitä laki edellyttää lastensuojelun asiakassuunnitelmilta ja lapsen osallisuudelta. Aineiston saaminen edellytti tutkimusluvan hankkimista, jonka sain yhdestä keskisuuren suomalaisen kaupungin sosiaalitoimesta. Tutkimusaineistoksi pyysin saada käyttööni 40 kappaletta, viimeisen vuoden aikana lapselle laadittuja avohuollon asiakassuunnitelmia. Tarkastelen asiakassuunnitelmista sosiaalityöntekijöiden kirjaamia kertomuksellisia tarinoita lapsen arjesta ja etsien niistä jäsennellysti lapsen osallisuutta asiakassuunnitelman laadinnassa.

Voimassa olevassa lastensuojelulaissa (417/2007) on määritetty, että lapselle on turvattu oikeus saada tietoa itseään koskevaa tietoa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus näin ilmaista oma mielipiteensä. Asiakassuunnitelma tulee aina laatia lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle. Ainoastaan siinä tapauksessa asiakassuunnitelmaa ei tarvitse laatia, jos lapsen asiakuutta ei aloiteta lastensuojelutarpeen selvityksen päätyttyä tai perhettä on tuettu tilapäisesti ohjauksella ja neuvonnalla. Lastensuojelun asiakassuunnitelma on yksi merkittävin lakisääteinen asiakirja, sekä lastensuojelun työväline. Koska lapset ovat asiantuntijoita omassa elämässään, tulee tämä ottaa huomioon asiakassuunnitelmaa laadittaessa ja ottaa lapset osalliseksi oman elämänsä suunnittelussa. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 12.)

Tutkimusraporttini etenee siten, että ensin tuon esille lapsikeskeisyyden merkitystä lastensuojelun sosiaalityössä ja mitä lastensuojelulaki määrittää työskentelylle. Tämän jälkeen avaan tutkimuksen

keskeisiä käsitteitä. Lastensuojelulain yksi keskeinen lähtökohta on lapsen oikeus osallistua, joten tämän tutkimuksen olennaisena käsitteenä on osallisuus. Osallisuus näyttäytyy tutkimuksessa yhtä aikaa tutkimuksen kohteena sekä viitekehyksenä. Luvussa neljä kuvaan tutkimuksen toteuttamista sisältäen tutkimuskysymykset ja tutkimustehtävän. Tutkimusmetodina toimii sisällönanalyysi ja olen teemoitellut aineistoa sisällönanalyysin keinoja apuna käyttäen. Olen etsinyt laadituista asiakassuunnitelmista lapsen osallisuuden toteutumista ja miten se niissä tuodaan esille. Tutkimusaineistoni koostui yhden kaupungin lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista. Asiakassuunnitelmat olivat asiakirjapohjaltaan samanlaisia, joten aineiston teemoittelun avulla pystyin systemaattisesti tarkastelemaan lapsen osallisuuden näyttäytymistä niissä. Luvussa viisi kuvaan tutkimuksen aineistona olevia lastensuojelun asiakassuunnitelmia ja tämän jälkeen luvussa kuusi peilaan tutkimustuloksia Nigel Thomasin (2002, 174) osallisuuden teoriaan. Lopuksi luvussa seitsemän kerron tutkimuksen johtopäätökset.

2 LASTENSUOJELUN YTIMESSÄ

2.1 Lapsilähtöisyys sosiaalityössä

Tässä luvussa lähestyn sosiaalityötä lapsilähtöisen työskentelyn kautta. Lastensuojelun sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä on lapsiin ja perheisiin kohdistuvaa toimintaa. (Laitinen & Pohjola 2010, 13.) Lapsi kohdataan sosiaalityössä erilaisissa tilanteissa. Turvattomat lapset ovat aina olleet lastensuojelun kohteena mutta syyt turvattomuudelle ovat vaihdelleet. Tällä hetkellä lasten turvattomuudesta puhuttaessa nousee esille lasten pahoinvointi sekä hoidon laiminlyönti. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 173.) Lapsilähtöinen työskentely tarkoittaa lastensuojelun sosiaalityössä sitä, että työskentelyssä vastataan lapsen tarpeisiin (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 6). Lastensuojelussa puututaan vahvasti ihmisten yksityisyyteen. Suomen perustuslaissa (731/1999) on säädetty sananvapaudesta, että jokaisella on oikeus ilmaista mielipiteitä kenenkään sitä estämättä. Sosiaalityöntekijä tekee työtä, johon lastensuojelulaki hänet velvoittaa, sekä antaa myös työskentelyyn oikeudet. Tärkeää asiakastyössä lasten sekä heidän vanhempiansa kanssa on vuorovaikutus.

Asiakkaan tarpeista ja toiveista lähtevä sosiaalityö pohjautuu ihmisen kunnioittamiseen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijälle lapsi on asiakas, jota tulee lähestyä hänen tarpeet ja ikätasonsa huomioon ottaen. Lapsilähtöisyys sosiaalityössä tulee huomioida siinä, että lapsi on ihmisenä itse oman elämänsä asiantuntija. (Laitinen & Pohjola 2010, 47.) Lapsen osallisuuden tukemisella (Thomas 2002, 177) on merkitystä päätöksentekoprosessissa. Lapset tarvitsevat valmistautumista ja tukea voidakseen osallistua hänelle varattuun tapaamiseen. Lapset tarvitsevat myös tietoa siitä, mitä asioita tapaamisella aiotaan käsitellä ja miten lapsen odotetaan siihen ottavan osaa. Lapset tulee huomioida heidän ikätasolleen sopivalla tavalla. Lapset itse usein kokevat päätöksentekoprosessin ja tapaamisen tylsänä, jossa aikuiset vaan istuvat ja keskustelevat. Lapsen toiveet ja mielipide on otettava huomioon ja tämä on yksi lastensuojelun tärkein periaate. (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista; Mikkola 2004, 64.) Englannissa lastensuojelulait perustuvat lapsilähtöisyyteen sekä pyrkimykseen löytää tasapaino lapsen hyvinvoinnille ja vanhempien oikeuksien välille (Daniel & Ivatts 1998, 217). Lastensuojelun lainsäädännöllä pyritään vahvistamaan lapsen laillisia oikeuksia hänen omista lähtökohdistaan katsoen (Forsberg & Kröger 2010, 11).

Lastensuojelussa pidettävät neuvottelut tulee toteuttaa lapsilähtöisesti. Neuvottelun ilmapiiri vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapseen arkeen ja ajatteluun. Jos neuvottelutilanteessa saadaan luotua avoin ilmapiiri, se voi parhaassa tapauksessa voimaannuttaa lasta ja tuoda hänelle positiivisia vaikutuksia vaikeisiin elämäntilanteisiin. Sosiaalityöntekijän tulee osata huomioida lapsi neuvottelutilanteissa. Lapsi ei saa kokea, että olisi tilanteessa yksin. Lapselle on tärkeää, että ympärillä on hänelle läheisiä ihmisiä, ja yhdessä mietitään parhainta ratkaisua esillä olevaan huoleen tai huolenaiheisiin. Toimivassa neuvottelussa keskustelua käydään rakentavasti ja neuvotellen myös lapsen kanssa. Lopputulokseen vaikuttavat myös, miten neuvottelussa mukana olleet henkilöt ottavat lapsen osalliseksi keskusteluun. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2009, 53.)

2.2 Lastensuojelun asiakkuus

Suomessa lastensuojelutyö on käynnistynyt yhtäaikaaisesti kansakoululaitoksen synnyn kanssa 1860–1870 -luvulla. Tuolloin suojeltiin tehdaslakien avulla lapsia ja nuoria liian pitkiltä työpäiviltä sekä työn vaaroilta. Lastensuojelun painopisteenä oli kansalaissodan jälkeen vapaaehtoisjärjestöjen toimesta järjestetty orpojen ja yksinäisten huolto. Talouden taantumet ja erilaiset muutokset yhteiskunnassa näkyvät lastensuojelussa asiakasmäärien kasvuna. (Gilbert, Parton & Skivenes 2011, 244–245.) Lastensuojelulaki vuonna 1984 korosti, että lasten ja nuorten oikeus olisi tulla kuulluksi omilla asioissaan. Tuolloin huomattiin, että esimerkiksi äitien päihteidenkäytöltä oli tarve suojella lapsia. (Pulma 2004, 19.) Alle 18 -vuotiaalla lastensuojelussa tarkoitetaan lasta ja yli 18 -vuotiaalla, mutta alle 21-vuotiaalla taas nuorta (Lammi-Taskula 2011, 83). Tutkimukseni aineiston olen rajannut käsittelemään ainoastaan alaikäisten lasten, eli alle 18 -vuotiaita koskevia lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia.

Lastensuojelun asiakkuudesta puhuttaessa avaan seuraavassa ensin lastensuojelun käsitettä tarkemmin. Mahkosen (2010, 67) mukaan lastensuojelu nähdään Suomessa varsin suppeasti. Voimassa olevan lastensuojelulain (417/2007) tarkoituksena on kehittää lasten kasvuoloja ja turvata lapsen huolto kaikissa olosuhteissa sekä tukea huoltajia lasten kasvatuksessa. Bardyn (2013, 39- 41) mukaan lastensuojelu on lapsen kehityksen ja terveyden turvaamista. Juhila (2006, 13–14, 17–18) tuo esille yhteiskuntapoliittisen näkemyksensä siitä, että sosiaalityössä tarkoitus on liittää yksilö valtaväestöön. Sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta katsottuna sosiaalityössä paino on enemmän kumppanuussuhteella, jossa asiakkaiden osallisuus ja erilaisuuden hyväksyminen koetaan tärkeäksi. Näiden lisäksi on huolenpitosuhteeseen perustuvaa sosiaalityötä, joka on asiakasta vähemmän

velvoittavaa. Huolenpitosuhde on vuorovaikutuksessa rakentuvaa sosiaalityötä, jossa asiakkaan ja työntekijän roolit vaihtelevat ja joka voi sisältää näitä kaikkia eri muodoissa. Kokonaisuudessaan lastensuojelutyötä määrittää kuitenkin vahvasti lastensuojelulaki (417/2007).

Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, vuorovaikutus- sekä tunne-elämän ongelmat ovat tavanomaisia syitä lastensuojelun tarpeeseen. Perheitä eroaa ja vanhemmat tarvitsevat tukea ja neuvoa sopiakseen lasta koskevista huolto- ja tapaamisasioista. Perheessä voi olla väkivaltaa, jolle lapsi altistuu. Koulussa voidaan tuoda esille lapsen pahaa oloa tai häiriköivää käyttäytymistä. Sosiaalityössä lapset kohdataan yksilöinä, mutta he ovat myös osa kokonaisuutta, kun heitä koskevia asioita käydään läpi yhdessä vanhempien kanssa. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 7.) Aina ei löydy yksiselitteistä syytä lapsen pahoinvointiin, sillä useat seikat voivat vaikuttaa lapsen suojelun tarpeeseen. Sosiaalityöntekijälle haastavinta onkin aluksi päästä selville siitä, mikä on lapsen kokonaistilanne. (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 173.)

Laissa sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2008), asiakkaaksi määritellään henkilö, joka hakee tai saa sosiaalihuollon palveluja. Lastensuojelun asiakkaalla tarkoitetaan lapsen ja nuoren lisäksi perheen aikuisia, joiden kanssa usein työskennellään tiiviimmin, kuin esimerkiksi perheen pienten lasten kanssa. Nuorten kanssa saatetaan sitä vastoin työskennellä tiiviisti ja painopiste voi olla nuoren kohtaamisissa. Lastensuojelulain 1. pykälässä lastensuojelun tarkoitus on määritelty seuraavasti.

”Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojelukseen. Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi.”
(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lastensuojelun näkökulmasta peruspalveluilla on suuri merkitys ongelmien ennaltaehkäisyssä ja siinä, ettei asiakkaan tilanne ajaudu umpikujaan. Jos peruspalvelut toimivat heikosti, eivätkä vastaa tarpeeseen, lisääntyy myös lastensuojelun tarve. Lastensuojelussa tuki räätälöidään yksittäisten lasten ja heidän perheiden tarpeiden mukaan. Lastensuojelutuen tarve lapsilla ja heidän perheillään

voi olla tilapäinen tai pitkäkestoinen. Lastensuojelussa huomioidaan lapsen läheisten merkitys heidän arjessaan ja yhteistyöllä verkostojen kanssa vahvistetaan lapsen arkea. (Bardy 2013, 19–20.) Lastensuojelutyötä leimaa jännite, joka on sosiaalityöntekijän ja perheen välissä. Lastensuojelun asiakkuuden ihmiset voivat kokea hyvin eritavalla. Toiset kokevat joutuneensa lastensuojelun asiakkaiksi, kun toiset taas ajattelevat päässeensä asiakkaiksi. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 174).

Sosiaalihuollon ammatillisessa tehtävärakennesuosituksessa on laadittu, että jokaisella asiakasprosessilla tulee olla nimetty vastuuhenkilö. Nimetty vastuuhenkilö on vastuussa asiakkaan saamasta palvelusta. Lastensuojelussa sosiaalityöntekijä päättää käynnistyykö lapsesta saapunut lastensuojeluilmoitus lastensuojelutarpeen selvitysprosessin. Sosiaalityöntekijän tulee selvittää lapsen tilanne tarkoituksenmukaisesti. (Bardy 2013, 121.) Ulkopuolisen silmin katseltuna lastensuojelutyötä on helppo yksinkertaistaa tai antaa ohjeita. (Buckley 1999, 38).

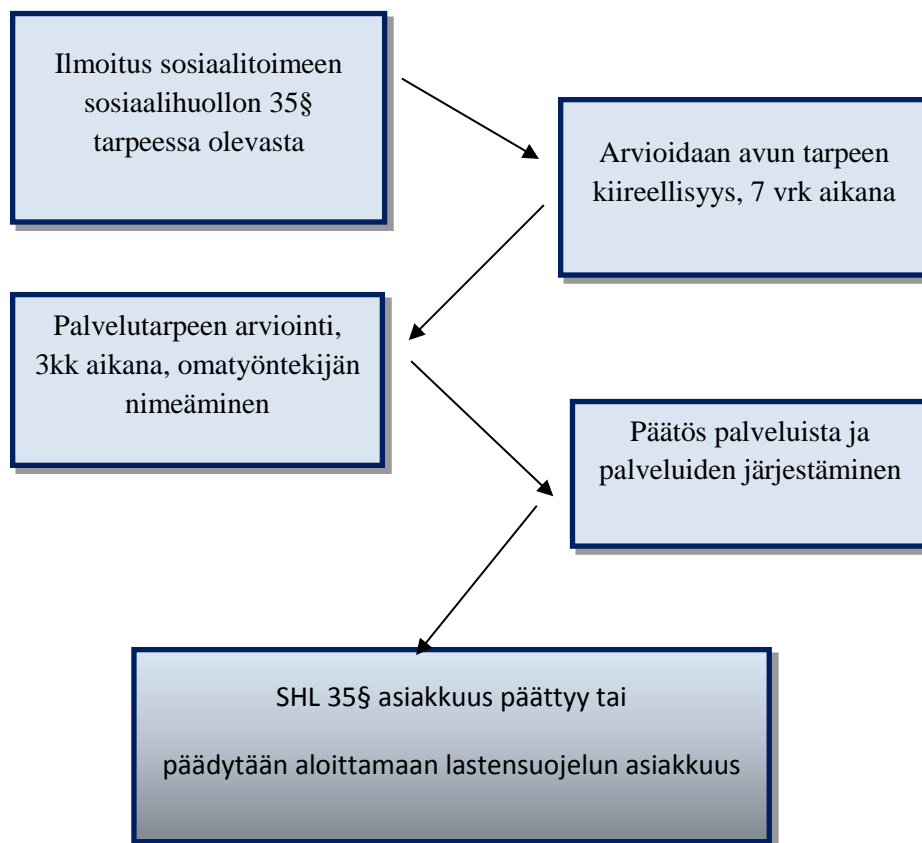
Asiakasprosessin johtaminen sisältää koko lapsen asiakasprosessin toiminnan suunnittelun. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä toimii tarvittaessa yhteistyössä myös muiden viranomaisten kanssa. (Bardy 2013, 122.) Seuraavassa lastensuojelulain 24.pykälän mukainen asetus. Asiakasprosessin johtaminen pitää sisällään toiminnan suunnittelua ja tavoitteiden asettamista yhdessä asiakkaiden ja muiden asiakkaan asiassa toimivien ammattilaistoimijoiden kanssa. (Bardy 2013, 122.) Tarvittaessa sosiaalityöntekijä voi toimia lapsen asioissa vaikka edunvalvojana (Räty 2015, 201).

”Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (*lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä*). Lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä tulee olla sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun lain 3 §:n mukainen sosiaalityöntekijän ammatillinen kelpoisuus.” (Lastensuojelulaki (12.2.2010/88.)

Lastensuojelussa sosiaalityöntekijät työskentelevät lasten ja heidän perheidensä kanssa. Asiakkaana olevat lapset tarvitsevat viranomaisten apua ja tukea, jotta heidän hyvinvointinsa ja kehityksensä voidaan turvata. Lastensuojelun viranomaisilla ei ole kuitenkaan oikeutta puuttua vanhempien kasvatustapaan tai muutoin perheen yksityisyyteen, jos ei ole kyse lapsen edun vaarantumisesta tai vanhemmat itse sitä pyytävät. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 174.) Lastensuojelulain 26. pykälässä on asetettu lastensuojeluasian vireille tulosta seuraava määritelmä.

”Lastensuojeluasia tulee vireille hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä on saanut muutoin tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arviointi tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään. Palvelutarpeen arvioinnin tekemisessä on noudatettava, mitä sosiaalihuoltolain 36 §:ssä säädetään. Arvio on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.”(Lastensuojelulaki 30.12.2014/1302.)

Uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on astunut voimaan 1.4.2015 ja tässä yhteydessä on myös tehty huomattavia muutoksia lastensuojelulakiin. Seuraavassa kuviossa olen kuvannut uuden sosiaalihuoltolain (1301/2014) palvelutarpeen arvioinnin prosessia, jonka selvittelyn johdosta myös lastensuojelun asiakkuus voi alkaa. (www.kunnat.net)

KUVIO 1. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35§ mukainen prosessi palvelutarpeen arvioinnista

Sosiaalityöntekijä määrittää koska lapsen lastensuojelun asiakkuus alkaa ja lastensuojelulain 27. pykälässä on siitä asetettu seuraavasti.

”Lastensuojelun asiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että: 1) lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä; taikka 2) lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään; ja 3) lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelun asiakkuus alkaa myös silloin, kun lastensuojeluasian vireille tulon johdosta ryhdytään kiireellisiin toimiin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi tai kun lapselle tai hänen perheelleen muutoin annetaan tässä laissa tarkoitettuja palveluja tai muuta tukea ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. Sosiaalityöntekijän on tehtävä lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta merkintä lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin sekä ilmoitettava siitä välittömästi huoltajalle ja lapselle ottaen kuitenkin huomioon, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 11 §:ssä säädetään.”(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lastensuojelun asiakkuuden määrittäminen on sidoksissa aikakautensa ajattelutapoihin. Jäsentymisen syyt voivat olla hallinnollisia tai toiminnallisia. Samalla niihin voivat vaikuttaa, mitä asioita otetaan asiakkaan käsittelyssä huomioon ja mitä taas suljetaan pois. (Bardy 2013, 96.)

2.3 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelutyön tavoite on laajemmassa merkityksessään lasten kasvun ja kehityksen turvaamista, sekä heidän vanhempiensa kasvatustehtävän tukemista. Lastensuojelutyö on kokonaisvaltaista yhteiskunnallisestikin tukevaa työskentelyä. (Matthies & Närhi 2014, 91–92.) Lastensuojelussa tarjottavat palveluita kutsutaan lastensuojelun *avohuollon tukitoimiksi* (Taskinen & Törrönen 2004, 13–14). Seuraavassa lastensuojelulain 1. ja 4. pykälässä on asetettu avohuollon tukitoimista.

”Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä avohuollon tukitoimiin viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatuskyykyä ja -mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimia toteutetaan mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa.” (Lastensuojelulaki 13.4.2014/417.)

Kunnan on tarvittaessa järjestettävä sosiaalihoitolain (17.9.1982/710) 17§:n 1 ja 2 momentissa mainittujen sosiaalipalvelujen saatavuus. Avohuollon tukitoimien tulee perustua lapsen ja perheen tuen tarpeisiin sekä asiakassuunnitelma huomioon ottaen seuraavasti:

1. tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen;
2. lapsen taloudellista ja muuta tukemista koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä;
3. lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja
4. tehostettua perhetyötä;
5. perhekuntoutusta; sekä
6. muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia

(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, Rätty 2015, 318.)

Lastensuojelutyön suunnitelmallisuutta painotetaan siten, että asiakassuunnitelma ja siihen kirjatut tavoitteet tulisi ottaa huomioon päätöksenteossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita yksinomaan sitä, että avohuollon tukitoimien tarjoaminen määräytyisi ainoastaan sen mukaan mitä asiakassuunnitelmaan on kirjattu. Asiakassuunnitelma ohjaa avohuollon tukitoimien kohdalla ottamaan riittävästi huomioon lapsen ja perheen tuen tarpeen. Avohuollon tukitoimien avulla on tarkoitus pyrkiä saavuttamaan asiakassuunnitelmaan laaditut tavoitteet. (Räty 2015, 319.) Kuntaa myös velvoitetaan toimimaan yhteistyössä muiden palvelua tarjoavien tahojen kanssa lastensuojelun palveluita järjestettäessä. (Bardy 2013, 103). Lapsen kasvatuksesta ensisijaisesti vastaavat kuitenkin lapsen huoltajat. Lastensuojelun avohuollon tukitoimin tarjotaan huoltajille tukea kasvatustehtävässään. Tukea ja palveluita tarjottaessa sosiaalityöntekijän tulee ottaa huomioon miten lastensuojelun tukitoimet vaikuttavat lapsen ja hänen perheensä välisiin suhteisiin. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 177.)

3 KESKEISET KÄSITTEET

3.1 Lapsen osallisuus

Lastensuojelussa lasten osallisuudella on vielä varsin lyhyt historia (Oranen 2008, 12). Osallisuus nähdään toimintana olevan sellaista, joka vaatii jäseniltä vastavuoroisuutta ja toinen toistensa huomioon ottamista. Käsitteenä osallisuus on liittymistä ja kuulumista yhteisöön. Toteutuakseen osallisuus tarvitsee myös jäsenten aktiivista mukaan tuloa. Lasten ja nuorten kohdalla osallisuutta tarkastellaan suhteessa aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Mitä enemmän lapset ja nuoret voivat vaikuttaa päätöksiin, sitä enemmän heidän nähdään olevan osallisia itseään koskevassa toiminnassa. (Oranen 2008, 9.) Lastensuojelulaissa on oma lukunsa (4. luku) lapsen osallisuudesta. Lastensuojelua toteutettaessa tulee selvittää lapsen toivomukset ja mielipide. Mielipide tulee selvittää hienovaraisesti ja siten, ettei aiheuteta lapsen ja hänen vanhempiansa keskinäisiin väleihin haittaa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 20 §.) Osallisuus on sitä, että lapsi voi ilmaista omia käsityksiään ja tunteuksiaan turvallisesti. Tärkeää on, että lapselle kerrotaan miksi ja mistä asiasta hänen kanssaan tullaan keskustelemaan. On myös tuotava esille se, mihin tarkoitukseen hänestä kerätään tietoa ja mitä tiedoilla aiotaan tehdä. Osallisuutta on myös se, että lapsi voi itse valita haluaako hän ilmaista sosiaalityöntekijälle mielipiteensä vai ei. (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 183.)

Erik Allardt (1976 ja 1993) kiteytti hyvinvoinnin kolmeen toisiaan täydentävään ulottuvuuteen, joita ovat ”having–loving–being”. Tässä Allardtin hyvinvoinnin käsitteessä kolmas ulottuvuus koskee juuri osallisuutta. Ensimmäisessä ulottuvuudessa lapsi tarvitsee elääkseen ruokaa ja paikan jossa asua (*having*). Näiden toteutumisesta aikuisen on huolehdittava lapselleen. Yhteiskunta myös tukee osaltaan lapsen hyvinvointia tarjoamalla mm. lapsilisän, päivähoito- ja koulutusmahdollisuudet, sekä terveydenhuollon. Lapsi tarvitsee myös erilaisia ihmissuhteita (*loving*). Perhesuhteet ovat jokaiselle lapselle tärkeitä. Arkinen huolenpito toteutuu lapsen perheessä. Perheillä on myös mahdollisuus saada tukea kasvatustehtävässään. Osallistuminen (*being*) omaa ja yhteistä elämää koskeviin toimiin ja päätöksiin sekä lapsen mahdollisuus oman vapaa-ajan viettoon antaa kokemuksen siitä, että lapsi voi tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään. (Bardy 2013, 67–68.)

Lapsen osallisuudessa on kyse siitä, että lapsi otetaan mukaan häntä koskevan asian selvittämisessä ja lapsen etu tulee ottaa huomioon häntä koskevissa asioissa (Hotari, Oranen & Pösö 2013, 149). Osallisena olemisen mahdollisuus on lapselle merkittävää myös hänen oman identiteetin rakentumisen kannalta. (Timonen-Kallio 2010, 6.) Lastensuojelulain (417/2007) yksi keskeisin lähtökohta on lapsen oikeus osallistua (Pajulammi 2014, 400). Lapsen osallisuus tulisikin ymmärtää juridisena velvoittamana oikeutena, jonka valtio on velvollinen turvaamaan lapselle (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista). Perustuslakiin on myös säädetty lapsen oikeus vaikuttaa itseään koskevissa asioissa, oman ikätasonsa mukaisesti. Lapsen tietynlainen toiminnallisuus liitetään ajatukseen osallisuudesta. (Pajulammi 2014, 142–143.) Nigel Thomasin (2007, 199) mukaan lapsen osallistumista johonkin aktiiviseen tai päätöksentekoon liittyvään toimintaan voidaan kutsua osallisuudeksi.

Mark Francis ja Ray Lorenzon (2002) mukaan lapsen osallisuuden eri vaiheet voidaan jakaa seitsemään eri osaan. Ensimmäisessä osassa he nimeävät lasten osallisuuden *romanttisena ajattelutapana*, jossa lapset nähdään tulevaisuudessa visionääreinä. Romanttisessa ajattelumallissa lapset suunnittelevat omat ympäristönsä itsenäisesti ilman aikuisia. Toisessa osassa tutkijat nimesivät lasten osallisuuden kuvaamalla sitä *asianajo-lähestymistapana*, jossa ammattilaiset nähdään puolustamassa lapsia ns. asianajajina, koska lapset tarvitsevat puolestapuhujia. Kolmannessa osassa he ovat nimenneet lapsen osallisuuden *tarveperusteiseksi ajattelutavaksi*, jossa painotetaan lapsen kasvuympäristön merkitystä hänen kehitykselleen. Neljännessä osassa tutkijat ovat korostaneet *oppimisen* merkitystä lapselle. Lapsen osallistuessa erilaisiin oppimista tukeviin toimiin nähdään tärkeänä hänen kehittymisensä kannalta. Viidennen osan tutkijat ovat nimenneet lasten *oikeuksia korostavana ajattelutapana*, jossa nähdään lapsilla olevan samat oikeudet kuin aikuisillakin. Kuudenneksi osallisuuden vaiheeksi he ovat nimenneet *institutionaalisen ajattelutavan*, jossa aikuiset ja lapset kohdataan samalla tavalla, eikä lasten kohdalla esimerkiksi lapsilähtöisesti. Seitsemäntenä osallisuuden vaiheena tutkijat ovat nimenneet *vastavuoroisuuden*, jossa lapsilla, aikuisilla ja viranomaisilla on jokaisella oma roolinsa ja tehtävänsä. Vastavuoroisuuden malli edellyttää aikuisilta taitoa ottaa lapset huomioon. (Francis & Lorenzo 2002, 159–164.)

Lasten ja nuorten mielipiteen ilmaisun ja osallisuuden vahvistaminen nähdään keskeiseksi lastensuojelun tavoitteeksi. Lapsen näkemysten ja mielipiteen kuulemiseen saatetaan suhtautua varovaisesti, koska pelätään lapsen osallistamisen vastuuttavan liikaa lasta. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 6.) Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmissa lapsen osallisuus on usein

kirjattu pohjautuen aikaisempiin tapahtumiin tai lapsen sanallisesti kertomiin asioihin. Aina lapsi itse ei ole edes osallistunut asiakassuunnitelman laadintaan. Lapsen mielipiteen kysymisen voidaan myös kokea asettavan hänet kohtuuttomaan tilanteeseen vaikeissa perhettä koskevissa asioissa. Lastensuojelussa 12 -vuoden ikä antaa lapselle juridisen aseman tulla kuulluksi omissa asioissaan. Alle 12 -vuotiaan lapsen mielipiteen kuulemisessa laki ohjaa arvioimaan asioita huomioon ottaen lapsen iän ja hänen kehitysvaiheensa. (Bardy 2013, 45.) Lastensuojelulain 20. pykälässä on asetettu lapsen iän huomioimisesta seuraavasti.

”Lastensuojelua toteutettaessa on selvittävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason edellyttämällä tavalla. Lapsen mielipide on selvittävä hienovaraisesti sekä siten, että tästä ei aiheudu tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten ihmisten välisille suhteille. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja pääasiallinen sisältö on kirjattava lasta koskeviin asiakasasiakirjoihin.” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417)

Minna Laitila (2010) on tutkinut väitöskirjassaan ”Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä” asiakaslähtöisyyden toteutumista. Laitilan tutkimuksessa on fenomenografinen lähestymistapa ja tutkimuksessa Laitila on kuvannut mielenterveys- ja päihdetyössä olevien asiakkaiden sekä työntekijöiden näkökulmaa osallisuudesta. Tutkimuksen johtopäätöksissä Laitila toteaa, että erilaisia osallisuuden muotoja tarvitaan, jotta asiakkaiden osallisuus toteutuu. Asiakkaan osallisuutta voidaan siis tukea asiakaslähtöisillä rakenteilla ja toiminnalla. (Laitila 2010, 1–31.)

Mikko Oranen (2008) on tutkinut Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämishankkeessa ”Mitä miltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä”, miten lastensuojelussa asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta voitaisiin vahvistaa. Oranen tavoitteena oli selvittää, lasten omia ajatuksia lastensuojelun työskentelystä. Oranen keräsi aineiston fokusryhmäkeskusteluina. Oranen videokuvasi ryhmäkeskustelut ja kuvaamisen jälkeen purki saadun materiaalin tekstimuotoon. Tutkimustuloksissa Oranen painottaa lapsen osallisuuden tärkeyttä osallistumisen ja vaikuttamisen kokemuksena lapselle, häntä itseään koskevan asian käsittelyssä. (Oranen 2008, 10–42.)

Lapsen osallisuutta on myös hänen oikeutensa saada tietoa itseään koskevista asioista ja ilmaisemalla oman mielipiteensä päästä vaikuttamaan päätöksentekoon. Lasta koskevissa päätöksenteoissa osallisuuden yksi ilmenemismuoto on lapsen mielipiteen kuuleminen, joka sisältää

oikeuden tietojen saamiseen ja omien mielipiteiden ilmaisemiseen. (Hallintolaki 434/ 2003, 34.§, 36.§). Osallisuus nähdään tärkeänä seuraavista syistä:

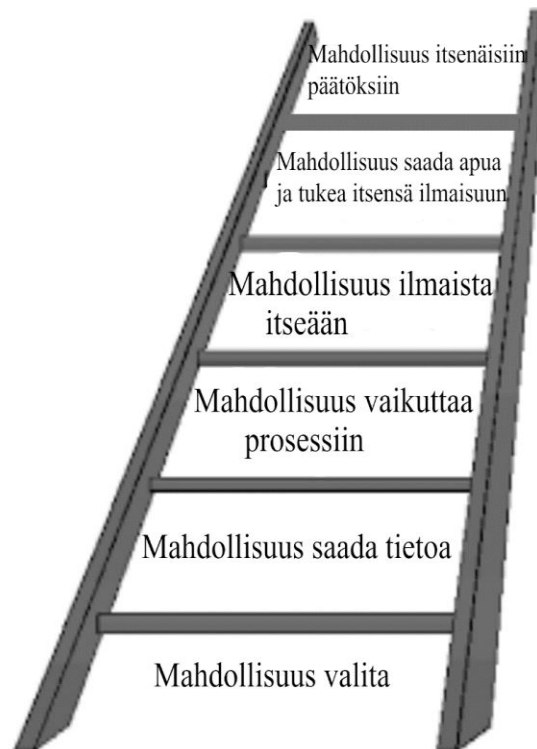
1. osallisuus parantaa päätöksenteon laatua;
2. osallisuuden toteutuessa itseä koskevat suunnitelmat ja päätöksenteot voi kokea omiksi;
3. osallisuus antaa aikuisille mahdollisuuden kunnioittaa lasten ajatuksia;
4. osallisuus vahvistaa käsitystä omien mielipiteiden arvokkuudesta;
5. osallisuus voimaannuttaa;
6. osallisuuden kokemus kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta voi suojella lasta. (Oranen 2008, 16.)

Osallistumisella voidaan viitata yleisesti osallistumista johonkin toimintaan, tai sitten eritellysti ottamalla osaa esimerkiksi päätöksentekoon. Osallistumisella voidaan siis viitata joko prosessiin tai sen lopputulokseen. (Thomas & O’Kane 1998, 199.) Thomas & O’Kane (1998) ovat tutkineet paljon lapsen osallisuutta päätöksentekoprosessissa. Thomasin ja O’Kanen mukaan lasten kanssa työskentelyssä painopisteen tulee olla kumppanuussuhteen vahvistamisessa. Lapsen osallisuuden vahvistamiseen ei yksin riitä erilaiset työmenetelmät, vaan lapsen ja työntekijän välistä kumppanuussuhdetta tulisi vahvistaa. Kumppanuussuhteella on merkitystä lapsen näkemykseen työntekijän valtasuhteesta hänen asiassaan. Valtasuhteen merkitys työntekijän ja lapsen välisessä asiakassuhteessa taas lähtee rakenteellisista lähtökohdista. (Thomas 2007, 213.)

Aikuisten tulisi kunnioittaa lapsen mielipidettä siinä, haluaako lapsi osallistua vai ei. Antamalla lapselle tilaa tehdä valintoja ja toimia aktiivisesti itseään koskevassa asiassa, voivat aikuiset oppia paljon myös lapsilta. (Thomas & O’Kane 1998 a, 337–346.) Kumppanuuden vahvistaminen lapsen ja työntekijän suhteessa voi muuttaa koko päätöksentekoprosessia. Jos lapsi kokee, että hänen mielipiteillään on päätöksenteossa merkitystä he pystyvät paremmin kertomaan mielipiteensä työntekijälle. Luottamuksellinen suhde lapsen ja työntekijän välillä vahvistaa lasta häntä itseään koskevassa päätöksentekoprosessissa. (Thomas & O’Kane 1998 b, 149–152.) Lasten kanssa työskentelyyn on käytössä osallisuutta vahvistavia menetelmiä. Eri menetelmien avulla voidaan luoda ilmapiiri, jossa lapsen on helpompi puhua itseään koskevista asioista. Näissä keskusteluissa on tärkeää tuoda lapselle esille, ettei ole oikeita tai vääriä vastauksia, vaan lapsi voi itse tuoda vapaasti esille omia näkemyksiään. Lapsen kanssa työskentelyyn tulee myös varata riittävästi aikaa. (Thomas & O’Kane 1998b, 343.) Luottamuksellinen suhde on merkityksellinen tekijä

työskentelyssä. Ilman luottamuksellisuutta työ on ulkokohtaista, eikä asiakas voi puhua itseään koskevista ahdistavista asioista. Luottamus ei ole kerran saavutettu arvo, vaan se joutuu koetukselle toistuvasti asiakastilanteissa. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 185.)

Tämän tutkimuksen teoreettisena viitekehystenä toimii osallisuus, jota lähestyn Nigel Thomasin osallisuuden mallin mukaisesti. Thomas on tutkinut lapsen osallisuutta myös yksilöllisten valinnan mahdollisuuksien kautta. Osallisuuden mallia Thomas kuvaa ”tikapuut” kuvauksella. Tikapuut -mallissa seinien ei tarvitse nousta lapsen osallisuuden esteiksi, vaan ne nähdään mahdollisuuksina, joita tulisi hyödyntää sosiaalityössä, kun kuullaan lasta häntä itseään koskevissa päätöksenteoissa. Osallisuuden nähdään lisääntyvän mitä korkeammalle tikapuissa noustaan. (Thomas 2002, 174–176.)

KUVIO 2. Osallisuuden tikapuut Nigel Thomasin mukaan (Thomas 2002, 174–176)

Mallissa osallisuuden eri ulottuvuudet rakentuvat kuuteen osaan. Thomas kuvaa osallisuuden etenemistä ”tikapuu” vertauksella. Ensimmäisellä portaalla lapsella on *mahdollisuus valita* haluaako hän osallistua itseään koskevaan asian selvittämiseen vai ei. Lapselle on annettava mahdollisuus valita haluaako hän osallistua. Jos lapsi ei halua osallistua, se on myös yksi osallisuuden muoto. Toisella portaalla osallisuuden lapselle tarjotaan *mahdollisuus saada tietoa* häntä itseään koskevasta

tilanteesta sekä siitä miten työskentelyssä aiotaan edetä ja mitkä ovat lapsen oikeudet. Kolmannella portaalla lapsen on *mahdollisuus vaikuttaa prosessiin*. Lapselle tulee selvittää mitä asioita palaverissa käsitellään, keitä siihen osallistuu ja mitä lapselta odotetaan. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, jos ei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. (Thomas 2002, 174–176.) Neljännellä portaalla lapsen on *mahdollisuus ilmaista itseään*, omia ajatuksiaan ja mielipiteitään. Lapselle tulee antaa aikaa ja tilaa tuoda esille omia mielipiteitään ja ajatuksiaan. Viidennellä portaalla lapsen on *mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen* esimerkiksi oman vanhemman auttamana. Kuudennella portaalla lapsella on *mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin* häntä koskevassa asiassa. (Thomas 2002, 174–176.)

Thomasin (2002) mukaan lapsi, joka ottaa tapaamisella aktiivisesti osaa keskusteluun, on korkeammalla tasolla osallisuuden tikapuilla verrattuna lapseen, joka ei ota ollenkaan osaa itseään koskevaan keskusteluun. On tärkeää antaa lapselle mahdollisuus osallistua keskusteluun, eikä ainoastaan kysyä lapsen mielipidettä päätöksenteon hetkellä. Lapsi itse ei osaa pyytää mahdollisuutta osallistua keskusteluun, vaan se mahdollisuus on tarjottava hänelle. Lapsen kohtaamisessa on tärkeää huomioida lapsen etu, ja hänen toiveitaan tulee kuunnella ja ottaa huomioon. Merkittävintä on kuitenkin lapsen omalla kokemuksella siitä, että hän on voinut olla mukana vaikuttamassa häntä itseään koskevien asioiden käsittelyssä. Ei voida puhua osallisuuden toteutumisesta, mikäli lapselle ei synny kokemusta siitä, että hänellä tärkeät asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on ollut merkitystä. Lapsen kanssa työskenneltäessä tuleekin käyttää erilaisia lapsiystävällisiä menetelmiä keskustelun tueksi, jotka lisäävät vuorovaikutuksen mahdollisuutta ja lapsilähtöistä työskentelyä. On tärkeä tuoda lapselle esille se, että hänen mielipiteillään on merkitystä ja häntä kuullaan. Tämä taas tuo näkyväksi sen, että yksilön mielipiteillä on päätöksenteossa merkitystä. (Thomas 2002, 174–177.)

3.2 Lastensuojelun asiakassuunnitelma

Lastensuojelutyön kenttä on sellainen, jossa yhteiskuntapoliittiset muutokset tulevat näkyviksi hyvin nopeasti. Yhteiskunnalliset haasteet näkyvät suoraan asiakkaiden arjessa. Lastensuojelussa tämä näkyy myös työn lisääntymisenä, ja aina työntekijäresursseja ei lisätä työn määrän lisääntyessä. Lastensuojelutyössä tämä tarkoittaa sitä, että sosiaalityöntekijöiden tulee laatia yhdessä asiakkaiden kanssa asiakassuunnitelmia, jotta tapaamisilla sovitut tavoitteet kirjataan ylös

ja asiakas näin ollen tietää mitä häneltä odotetaan. (Juhila 2006, 96–98.) Lastensuojelutyössä sosiaalityöntekijän on tärkeä hallita lainsäädäntö. Lastensuojelulaissa on määritelty, mitä asiakassuunnitelmien tulee sisällöllisesti pitää sisällään. Asiakassuunnitelma on myös asiakkaana olevalle lapselle lakisääteinen oikeus. Lainsäädännön tehtävä on turvata sekä asiakkaan että sosiaalityöntekijän asema työskentelyssä. (Sinko 2001, 132–133.) Asiakassuunnitelma on laadittava avohuollon asiakkaana olevalle lapselle, mutta myös sijaishuollossa tai jälkihuollossa olevalle asiakkaalle. Lapsen vanhemmille järjestettävä erityinen tuki kirjataan avohuollossa olevan lapsen asiakassuunnitelmaan, mutta huostaanotetun lapsen vanhemmille laaditaan erillinen asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi. (Räty 2015, 278.) Seuraavassa on lastensuojelulain 30. pykälän mukaan määriteltynä asiakassuunnitelma.

”Asiakassuunnitelma on laadittava ja tarkistettava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhteistyössä lapsen ja huoltajan sekä tarvittaessa lapsen muun laillisen edustajan, vanhemman, muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan taikka lapselle läheisen henkilön sekä lapsen huoltoon keskeisesti osallistuvan tahon kanssa. Asiakassuunnitelmaan kirjataan ne olosuhteet ja asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja hänen perheensä tuen tarve, palvelut ja muut tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan, sekä arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava myös asianomaisten eriävät näkemykset tuen tarpeesta ja palvelujen sekä muiden tukitoimien järjestämisestä. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa.” (Lastensuojelulaki 30.12.2014/1302.)

Tavoitteellista ja arvioivaa lastensuojelutyötä ei ole mahdollista toteuttaa ilman yhteistyössä laadittua asiakassuunnitelmaa. Asiakassuunnitelman merkitys korostuu siinä, että voidaan yksilöllisesti laatia lapselle tai hänen perheelle ne palvelut, joista on heille hyötyä. Asiakassuunnitelmassa ei ainoastaan luetella tarvittavia tukimuotoja vaan vaikuttavuutta arvioidaan erityisesti lapsen hyvinvointiin liittyen. Asiakassuunnitelma on tärkeä sosiaalityöntekijälle mutta etenkin asiakkaan oikeusturvalla. Asiakassuunnitelma antaa tiedon siitä missä asiassa ja millä keinoin pyritään muutokseen. Asiakassuunnitelma kannattaa laatia yhdessä asiakkaan kanssa aikaa käyttäen. Näin varmistetaan asiakkaalle, että tarkoitus on antaa heille tukea kontrollin sijaan. (Kananaja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 194–195.)

Lastensuojelun asiakassuunnitelma laaditaan jokaiselle lapselle yksilöllisesti. Asiakassuunnitelma perustuu selvitettyyn palveluntarpeeseen. Suunnitelmaan kirjataan, minkälainen huoli lapsen tilanteesta on ja mitä tavoitteita työskentelylle asetetaan. Suunnitelmaan kirjataan myös se, minkälaisin menetelmin perhettä lastensuojelusta tuetaan ja mitä odotetaan perheeltä itseltään.

(Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 78.) Lastensuojelulaissa (1302/2014) on määritelty, että lastensuojelun asiakkuudessa olevalle lapselle on laadittava asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelmaan tulee kirjata ne lasta koskevat asiat tai olosuhteet, joihin työskentelyllä pyritään vaikuttamaan. Asiakassuunnitelmaan kirjataan lapsen ja hänen perheensä tuen tarve sekä tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan. Asiakassuunnitelmaan laaditaan myös arvioitu aika, jonka kuluessa tavoitteet pyritään toteuttamaan. Suunnitelmaan tulee kirjata myös asiakkaan eriävät näkemykset tuen tarpeesta sekä palvelujen tai muiden tukitoimien järjestämisestä riittävän selkeästi ja konkreettisesti. Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. (Räty 2015, 277–278.)

Tärkeää asiakassuunnitelman laadinnassa asetettujen tavoitteiden kannalta olisi, että lapsi ja hänen vanhempansa itse olisivat aktiivisia ja haluaisivat edesauttaa muutoksen toteutumisessa. Sosiaalityöntekijän tulee myös huomioida se, ettei lasta tai hänen huoltajaansa voida velvoittaa osallistumaan asiakassuunnitelman laadintaan, vaan he voivat siitä myös kieltäytyä. Jos huoltaja kieltäytyy osallistumasta, ei se tarkoita sitä, ettei lapsen asiakassuunnitelmaa voitaisi laatia. Tällöin suunnitelman laatii sosiaalityöntekijä yksin. Asiakassuunnitelma ei ole sellainen asiakirja, josta tehtäisiin hallintopäätöstä. Asiakas ei siis näin ollen voi myöskään vaatia sen nojalla itselleen palveluja ja tukitoimia. (Aer 2012, 68.) Lapselle tulee kuitenkin järjestää hänen terveyden ja kehityksensä kannalta välttämättömät sosiaalihuollonpalvelut sen mukaan mitä sosiaalityöntekijä on arvioinut asiakassuunnitelmassa tarpeellisiksi. (LSL 36§:n 2 momentti). Lastensuojelussa lapsen ja perheen tuottama tieto on ensisijaisessa asemassa mutta sosiaalityöntekijän tulee tehdä tämän lisäksi lapsen tilanteesta myös kokonaisvaltainen tilannearvio. (Heinonen & Sinko 2011, 89.)

3.3 Sosiaalityön dokumentointi

Tarkastellessani Suomessa tehtyjä tutkimuksia lastensuojelun dokumentoinnista otin tarkastelun alle Aino Kääriäisen (2003) väitöskirjan Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Kääriäinen tuo esille, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät kirjaavat lasta koskeviin teksteihin monia erilaisia teemoja yhtäaikaaisesti. Näiden teemojen avulla sosiaalityöntekijät rakentavat ammatillista ymmärrystä lapsen tilanteesta. Asiakasta koskevan tiedon prosessointiin liittyy myös vahvasti sosiaalityön dokumentointi. Koska lastensuojelutyössä viranomaisilla on työskentelyssä vahvasti mukana valta ja kontrolli, tulee dokumentointi ottaa huomioon myös työn eettisyyttä tarkastellessa. Lastensuojelutyö on juridisoitunutta ja laki määrittää sitä vahvasti. Laki sitoo myös työntekijää ja

tuo samalla myös valtaa, joka ylittää yksilön itsemääräämisoikeuden. Tämän vuoksi asiakaskirjauksilla on suuri merkitys sekä lastensuojelun työntekijöille että asiakkaille. (Kääriäinen 2003, 3–21.) Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 4. ja 6. pykälässä on asetettu seuraavasti.

”Sosiaalihuollon ammatillinen henkilöstö sekä avustava henkilöstö, joka osallistuu asiakastyöhön, ovat velvollisia kirjaamaan sosiaalihuollon järjestämisen, suunnittelun, toteuttamisen, seurannan ja valvonnan kannalta tarpeelliset ja riittävät tiedot määrämuotoisina asiakirjoina ja tallettamaan ne 5 §:n mukaisesti. Velvollisuus kirjata asiakastiedot alkaa, kun palvelunantaja on saanut tiedon henkilön palveluntarpeesta tai ryhtynyt toteuttamaan sosiaalipalvelua. Tieto asiakkuuden päättymisestä on kirjattava asiakasasiakirjaan.

”Asiakasasiakirjoissa käytettävän kielen on oltava selkeää ja ymmärrettävää, ja niissä saa käyttää vain yleisesti tunnettuja ja hyväksytyjä käsitteitä ja lyhenteitä. Henkilötietojen laatua koskevista periaatteista säädetään henkilötietolain 9 §:ssä.” (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 20.3.2015 /254).

Stefan Morénin (1999) mukaan sosiaalityön tehtävä on hallinnollisten tarpeiden ja lainmukaisuuden palveleminen. Asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaisessa ymmärtämisessä ja siihen vaikuttamisessa voidaan hyödyntää dokumentaatiota. (Morén 1999, 331.) Lastensuojelu nostattaa vahvoja tunteita asianosaisissa ja siksi kaikkien osapuolten kannalta olisi tärkeää, että sosiaalityön asiakirjamuistiinpanoissa tulisi esille myös osa näistä asiakkaiden kokemista tunteista. Kääriäisen (2003) väitöskirjan teksteissä tulee hyvin tunnetasolla esille lasten ja vanhempien välinen vuorovaikutus. Lapsen ja vanhemman tapaamiset Kääriäinen oli myös kuvannut väitöskirjassaan tunteita herättävästi (Kääriäinen 2003, 3–5).

Tarja Vierulan (2012) mukaan asiakkaat näkevät itsestään kirjoitetut asiakirjat eri tavoin kuin sosiaalityöntekijä. Parhaimmillaan asiakirjojen tekstit tukevat asiakasprosessia, mutta pahimmillaan ne lisäävät tuskallisia tunteita (Vierula, 2012, 149–167). Asiakkaan osallisuus dokumentointivaiheessa on merkityksellistä ja luo lähtökohdan työskentelyn etenemiselle. Asiakkaan oikeuksien kannalta kirjaaminen on myös tärkeää. Huoltajien tulee saada tietää, miten ja miksi avohuollon tukitoimia toteutetaan. Tärkeitä kirjaukset ovat silloin, kun avohuollon tukitoimet koetaan riittämättömiksi ja sosiaalityöntekijä joutuu arvioimaan lapsen huostaanoton tarvetta. (Kananoja, Lähteinen & Marjamäki 2011, 195.) Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999), on määritelty, että viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista jokaisella on oikeus saada halutessaan tietoa.

Dokumentoinnissa nousee vahvasti esille myös tiedon ja vallan suhteen merkitys toisiinsa. Tällöin dokumentoinnissa nousee vahvasti esille kysymys määritteleekeä sosiaalityöntekijä vai asiakas sen, mitä asiakasta koskeviin asiakirjoihin kirjataan. Sosiaalityöntekijän kirjaamista koskevaa normistoa tuotetaan kuitenkin lainsäädännön mukaisesti, joka taas määrittää sen, mitä asiakirjoihin kirjataan. Ei siis ole sattumaa mitä asiakirjoihin on dokumentoitu ja näin ollen asiakas itse ei voi yksin määrittää mitä asioita häntä koskien kirjataan ylös. (Laitinen & Niskala 2013, 274.) Sosiaaliportin internetsivuston yksi osio Lastensuojelun käsikirja sisältää yksityiskohtaista ohjeistusta, mitä lastensuojelun asiakirjoihin tulee sisältyä. Koska osallisuus nähdään yhtenä tämän hetken normistona sosiaalityössä, dokumentoinnissa osallisuuden nähdään toteutuvan parhaiten silloin, kun asiakas ja työntekijä laativat asiakasta koskevaa asiakirjaa yhdessä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Hyvin laaditussa asiakirjassa tuodaan selkeästi esille, mitä päätöksiä on tehty ja minkälaisin tukitoimenpitein ne on saavutettu. Asiakkaan tilannetta ja tukitoimia tulisi arvioida ja näistä tulisi olla kirjaukset asiakasta koskevassa asiakirjassa. Asiakirjasta tulisi käydä ilmi, mitä asiakkaan tilanteesta on havainnoitu ja miten sosiaalityöntekijä on saatua tietoa tulkinnut. (Kagle 1991, 141.) Sosiaalityöntekijöiden kirjaamat tekstit tulevat ymmärretyiksi sosiaalityöntekijän omina 'mielen sanoina' eli intentioina. Sosiaalityöntekijöiden tavat kirjoittaa asiakasta koskevia asiakirjoja samankaltaisesti turvaavat heidän ammattikunnan yhteistä ymmärrystä aina kyseessä olevasta tilanteesta. Myös ammattikunnan kesken osataan tulkita kirjoittamisen perustella asiakkaan tilannetta paremmin, kun kirjoittamisen tyyli on yhtenäistä. Sosiaalityössä on tiiviisti läsnä myös kirjoittamisen ja asiakirjoista tehtyjen tulkintojen erilaiset mahdollisuudet ja seuraukset. (Kääriäinen 2003, 152.) Sosiaalityön kielenkäytön yhteinen tapa nähdä, ajatella, kirjoittaa ja lukea luo kokonaisvaltaisen näkemyksen koko tilanteeseen (Saukkonen 2001, 28)

Lastensuojelutyö rakentuu käytännössä aina yhteistyösuhteessa asiakasperheeseen (Kääriäinen, Leinonen & Metsäranta 2007, 33). Sosiaalityön osaamisen lisäksi lastensuojelutyö vaatii työntekijältä myös eettisiä, juridisia sekä tunnepuolen osaamista. Huolellisesti tehty dokumentointi tukee myös työntekijän työtä asiakkaan kanssa. Hyvin tehty dokumentointi antaa kokonaisvaltaisen kuvauksen tehdystä työskentelystä. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2009, 46.)

Osallisuuden mahdollisuus ja asioiden käsittelyssä mukana oleminen ovat merkityksellistä jokaisen ihmisen identiteetin kehittymiselle. Osallisuus rakentaa itselle ymmärryksen siitä, kuka minä olen, mihin kuulun ja miten elän. Osallisuudessa on siis kysymys yhdestä kasvun ja kehityksen

perusedellytyksestä. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 125.) Lapsen osallisuuteen on alettu kiinnittämään huomiota yhä enemmän. Tämä näkyy esimerkiksi lapsen kuulemisena hallinto-oikeudellisia prosesseja ajatellen. Lapsen todellisen osallisuuden toteutumisessa on kuitenkin vielä pitkä tie kuljettava eteenpäin. Juridisessa työskentelyssä lapsen ääni voi herkästi jäädä kuulematta, eikä lapsen tiedonsaannista huolehdi tarpeeksi. (King & Piper 1995, 157–165.)

Tutkimusaineisto sisälsi sosiaalityöntekijöiden dokumentointia suunnitelmallisessa lastensuojelutyöskentelyssä. Tutkimusaineiston perusteella asiakassuunnitelmien laadinnassa ovat usein läsnä myös muita lapsen elämässä tukena olevia yhteistyö- ja viranomaistahoja. Sosiaalityöntekijän tehtäväksi jää laatia asiakassuunnitelmaneuvoittelun jälkeen neuvottelussa käytyjen asioiden dokumentointi lapsen asiakassuunnitelmaan. Näissä sosiaalityöntekijän laatimissa dokumentoinneissa nousee esille myös muiden tahojen näkemykset lapsen tilanteesta. Lastensuojelun sosiaalityön dokumentoinnissa on pyrkimyksenä tuoda esille lapsen omaa asiakkuutta esiin nostavaa kirjoittamista ja lisätä ideoita sosiaalialan ammattilaisten käyttöön, kehittäen edelleen lastensuojelun asiakastilanteita konkretisoivia dokumentoinnin tapoja. (Kääriäinen ym. 2007, 33.)

Sosiaalityön käytäntöjen kehittäminen on tärkeää, jotta lapsi pääsisi enemmän osalliseksi omassa asiakassuhteessaan. Tämä vaatii enemmän lapsilähtöistä tiedonkeruuta sekä dokumentoinnin tapoja, mutta myös erilaisia työvälineitä sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityön käytäntöjen kehittämisessä on tärkeää, että lapset saavat entistä selkeämmin paikan heitä itseään koskevissa asiakirjoissa. Lapsen omat käsitykset, mielipiteet ja puheeksi kirjatut lausumat muokkaavat väistämättä myös dokumentoinnin tapoja nykyistä lapsikeskeisemmäksi. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 13.) Osallisuus itseään koskevien asioiden käsittelyyn on lapsen ihmisoikeus. Osallisuutta sinänsä ei pitäisi joutua perustelemaan, vaan se on arvo sinänsä (Oranen 2008, 16). Sosiaalityöntekijän tulisi kuitenkin tarjota asiakkaalle mahdollisuus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon (O'Sullivan 2011, 61).

Asiakasprosessissa työntekijöiden asennoituminen lasten osallisuuteen vaihteli Thomasin (2002) osallisuuden mallissa. Osallistuminen nähtiin lasta vahingoittavana tekijänä ja heidät saatettiin sulkea pois keskustelusta sen vuoksi, ettei aihe vaarantaisi heidän kehitystään (Thomas 2002, 174–177). Lapsen ja sosiaalityöntekijän mielipiteet voivat olla toistensa vastaisia, mikä voi tuoda ristiriitaisuutta yhdessä työskentelylle. Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin asiakasprosessin eri vaiheissa herkistyä lapsen tilanteeseen niin, että se on lapsen edun mukaista.

(Räty 2015, 121.) Lastensuojelun sosiaalityössä ammatillisuus pitää sisällään tiettyjen eettisten periaatteiden sisäistämistä ja niiden mukaisten sääntöjen kanssa toimimista (Mahkonen 2010, 168).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Laadullisen tutkimuksen lähestymistapa

Laadullisessa tutkimuksessa peruskysymyksi muodostuu tutkimuksen suhde teoriaan. Tähän sisältyy kaksi erillistä kysymystä: tarvitaanko laadullisessa tutkimuksessa teoriaa ja edustaako tutkimus teoreettista vai empiiristä analyysiä? (Tuomi & Sarajärvi 2009, 17.) Itse olen tutkimuksen alkuvaiheessa lähtenyt tarkastelemaan aikaisempia tehtyjä tutkimuksia lapsen osallisuuteen liittyen. Aikaisempien tutkimusten avulla olen saanut tietoa kirjallisuudesta osallisuuteen liittyen. Kirjoja lukemalla olen saanut koottua teoreettista tietoa osallisuuden merkityksestä lapselle.

Laadullisessa tutkimuksessa on lukuisia tapoja eritellä, luokitella ja tyypitellä tutkimuksen kokonaisuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 25). Ihmistieteellistä tutkimuskenttää ei voida menetelmien osalta rajata koskemaan ainoastaan ”kvalitatiivisiin” tai ”kvantitatiivisiin” menetelmiä, mutta rajausta voidaan tehdä koskemaan yhtäältä luonnontieteen koeasetelmaa tai arvoituksen ratkaisemista (Alasuutari 2011, 32).

Laadullista aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena, jossa analyysivaihe koostuu kahdesta eri vaiheesta: *havaintojen pelkistämisestä*, sekä *arvoituksen ratkaisemisesta*. Havaintojen pelkistämässä aineistoa tarkastellaan kiinnittäen huomiota siihen mikä on teoreettisen viitekehyksen ja käsitteillä olevan kysymyksen kannalta olennaista. Arvoituksen ratkaisemisessa taas tuotettujen johtolankojen ja käytettävissä olevan tiedon pohjalta tehdään merkitystulkintaa käsitteillä olevasta ilmiöstä. (Alasuutari 2011, 39–44.)

Tämän tutkimuksen filosofinen lähtökohta on hermeneuttinen. Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisen toiminnan, kulttuurin, taideteoksen tai tekstin merkitysten syvälliseen ymmärtämiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 31.) Hermeneuttisessa tutkimuksessa systemaattisella tulkintojen tekemisellä tähdätään ymmärtämään tutkimuksen kokonaisuutta. Tätä kutsutaan myös hermeneuttiseksi kehäksi, jossa yksityiskohtien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuden tarkasteluun. Tutkimuskohteesta tehtyjen tulkintojen uudelleen tulkitseminen taas tuottaa yhä laajenevaa ymmärrystä käsitteillä olevasta kohteesta. (Jyväskylän yliopisto.)

4.2 Tutkimuskysymykset ja tutkimustehtävä

Tällä hetkellä sosiaalityössä huomio on kiinnittynyt asiakkaan osallisuuteen. Etiikalla ja lainsäädännöllä perustellaan asiakkaan ottamista mukaan asiakirjojen laatimiseen. Asiakkaiden osallisuuden toteutumisen vähimmäisvaatimuksena on, että dokumentoinneista ja asiakirjoista on mahdollisuus nähdä itsestään kirjoitettuja asiakirjoja. Sosiaalityössä osallisuus näyttäytyy ylhäältä alas toteutuvana toimintana, jossa sosiaalityöntekijät määrittelevät asiakkaan osallisuuden. Osallisuus koetaan lähtökohtaisesti positiivisena, eikä sitä problematisoida millään tavoin. (Laitinen & Niskala 2013, 278.) Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapset ovat herkkiä ympäristönsä tarkkailijoita ja saavuttavat ymmärryksen ympärillä olevista tapahtumista nopeasti. Lapset voivat tuoda asioiden käsittelyyn omia näkökulmia, sekä kokemuksiaan, jos sille annetaan tilaa. Lapsuuden arvostaminen lähtee siitä, että lapselle annetaan osallisuuden mahdollisuus vaikuttaa omassa asiassaan. (Pajulammi 2014, 152.)

Tutkimukseni tavoitteena on tutkia, miten lastensuojelun sosiaalityöntekijä ovat kirjanneet lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan näkyväksi lapsen osallisuuden asiakassuunnitelmassa. Tutkimukseni suuntautuu siis siihen, miten asiakassuunnitelmista tulee esille lapsen osallisuus ja heidän näkemyksensä.

Tutkimuskysymykset ovat:

- Miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista tulee esille lapsen toiveet, huolet ja näkemykset?
- Miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista käy ilmi, että lapsi on ollut osallisena häntä itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa?

Tutkimuksen avulla toivon, että lastensuojelun sosiaalityöntekijät mahdollistaisivat asiakasprosessissa lapselle osallisuuden, joka heille kuuluu. Tutkimalla sosiaalityöntekijöiden laatimia asiakassuunnitelmia on mahdollista myös kyseenalaistaa nykyisiä työskentelymuotoja ja siten kehittää tilalle uusia toimivampia keinoja. Yhteiskunnallisesti yleisemmällä tasolla toivon tutkimuksen nostavan esiin lapsen osallisuuden merkityksen lasta itseään koskevissa asioissa.

4.3 Aineiston hankinta

Laadullisten tutkimuksen metodien käyttö yleistyi 1970-luvulla. (Eskola & Suoranta 2014, 25–27.) Laadullisella aineistolla tarkoitetaan aineistoa, joka on ilmiänsuultaan tekstiä. Teksti voi olla syntynyt tutkijan aikaansaamana, esimerkiksi haastatteluina tai havainnoimalla. Teksti voi olla syntynyt myös tutkijasta riippumatta, eli valmiina aineistona. Valmiita aineistoja ovat päiväkirjat, omaelämäkerrat, kirjeet tai muu tarkoitusta varten sopiva kirjallinen, kuvallinen tai äänimateriaali. (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 25.) Itse olen käyttänyt tässä tutkimuksessa valmista aineistoa, eli jo aikaisemmin laadittuja lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia, jotka ovat asiakirjatekstejä.

Laadullisen tutkimuksen teoreettinen viitekehys määrittää tutkijalle sen, minkälaista aineistoa hänen kannattaa kerätä ja minkälaista menetelmää sen analyysissä tulisi käyttää. Käytän tutkimuksessani teoreettisen kirjallisuuden lisäksi valmista aineistoa, jonka olen tutkimusluvalla saanut käyttööni yhden keskisuuren suomalaisen kaupungin lastensuojelun avohuollosta. Lastensuojelussa asiakassuunnitelmat kuuluvat osaksi päätöksentekoa ja niiden laatiminen nähdään merkittävänä myös työn suunnitelmallisuuden näkyväksi tuojana, sekä tietysti lastensuojelulain velvoittamana. (Alasuutari 2011, 83).

Yksi selkeä tunnuspiirre laadulliselle tutkimukselle on, että se korostaa todellisuuden ja siitä saatavan tiedon subjektiivista luonnetta. Laadullisessa tutkimustavassa tarkastellaan yksittäisiä tapauksia ja niistä korostaen yksittäisiä näkökulmia. Laadullisen tutkimuksen tehtävänä onkin antaa lisää laajuutta teoreettiselle tulkinnalle siitä mitä ollaan tutkimassa. (Puusa & Juuti 2011, 47–48.)

Aineiston analysoinnin aloitin ensin lukemalla kaikki asiakassuunnitelmat kaksi kertaa läpi. Tämän jälkeen kävin ne niin läpi, että keräsin aineistosta samaan kategoriaan kuuluvat asiat peilaten niiden merkityksiä lapsen osallisuuteen. Työkokemukseni kautta saatu esiymmärryksen antoi minulle keinoja tarkastella asiakassuunnitelmista sosiaalityöntekijöiden kirjoittamia asioita, niin että etsin niistä lapsen osallisuutta. Aineistoon kuuluvat asiakassuunnitelmat olivat laadittu samanlaiselle asiakirjapohjalle, joten se helpotti minua tutkijana tarkastelemaan mistä asioista asiakassuunnitelmat koostuivat. Asiakassuunnitelmassa oli yhteensä kaksitoista eri kohtaa, jotka olen listannut seuraavassa sen mukaisesti, kuten ne asiakassuunnitelmassa oli laadittuna.

- 1.) Lapsen / nuoren nimi, joka asiakassuunnitelma koskee
- 2.) Asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet
- 3.) Päivämäärä, jolloin asiakassuunnitelma on laadittu
- 4.) Edellisen asiakassuunnitelman päivämäärä
- 5.) Lapsen ja perheen tilanteen kuvaus (vahvuudet,
koulu/päivähoito, terveydentila, harrastukset, verkosto, erityistarpeet)
- 6.) Huolenaiheet ja muutostarpeet (osallistujien kuvaamana)
- 7.) Avohuollon palvelut ja tukitoimet sekä niiden tavoitteet
ja arviointiajankohta
- 8.) Lapsen ja perheen muut palvelut ja asiakkuudet
- 9.) Asianosaisten näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä
- 10.) Asiakassuunnitelma tarkistetaan seuraavaksi
- 11.) Päiväys ja allekirjoitukset
- 12.) Jakelu

Asiakassuunnitelman kohdat 1-4 olen tuonut tutkimuksessani esille siten, että asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet lapset ja aikuiset, sekä asiakassuunnitelman laatimipaikkakunta ja sosiaalitoimen edustuksen anonymiteettisuoja säilyvät. Kohdan numero yksi olen ottanut tutkimuksessani tarkasteltavaksi siten, että olen laatinut kaikista neljästäkymmenestä lapsesta kaavion (Kuvio 3.). Kuvioista käy ilmi 3-vuoden ikäjakaumalla lasten osallisuus asiakassuunnitelman laadinnassa sekä lapsen sukupuoli. Kohta numero kaksi käsittelee asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneita. Tämän kohdan olen tuonut tutkimuksessani esille niin, että olen nimennyt ne ammattinimikkeet, jotka ovat olleet osallisina asiakassuunnitelman laadinnassa. Kohta kolme on otettu tutkimuksessani tarkasteltavaksi siten, että kaikki asiakassuunnitelmat ovat olleet viimeisen vuoden aikana laadittuja. Lomakkeen kohtaa numero neljä en ole lähtenyt avaamaan tutkimuksessani, koska käytössäni ei ole aikaisempaa lapselle laadittua asiakassuunnitelmaa, johon olisin voinut verrata lapsen osallisuutta. Asiakassuunnitelmista kohtia viisi – yhdeksän tarkastelen sellaisenaan, kun ne aineistossa on tuotu esille. Lomakkeen kohdassa kymmenen kysytään seuraavan asiakassuunnitelman laadinnan ajankohtaa, jota en ole ottanut sen tarkemmin tarkasteltavaksi tutkimuksessani, koska siinä ei tule lapsen osallisuus esiin. Olen myös jättänyt huomiotta viimeiset kohdat, joissa käydään läpi päiväystä, allekirjoitusta ja jakelua, jotta asiakassuunnitelman laadintaan tai lapsen läheisiin kuuluvien henkilöiden identiteettisuoja säilyy.

4.4 Sisällönanalyysi

Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt analyysimenetelmänä sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissa aineistoa voidaan tarkastella eritellen tai yhtäläisyyksiä ja eroja etsien. Aineistoon kuuluvat tekstit voivat olla melkein mitä tahansa: kirjoja, päiväkirjoja, haastatteluita, puheita ja keskusteluita. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus ja kytkeä ne ilmiön laajempaan kontekstiin, sekä aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.) Tutkimuksessani käyttämäni aineisto koostuu kirjallisessa muodossa olevista asiakirjoista.

Sisällönanalyysilla pyritään kuvaamaan aineiston dokumenttien sisältöä sanallisesti. Tutkimuksen aineisto antaa kuvan tutkittavasta ilmiöstä, mutta analyysin tarkoitus on luoda sanallinen kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysillä pyritään järjestämään aineisto selkeään muotoonsa niin, ettei sen sisältämä informaatio katoa. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 108.) Sisällönanalyysi menetelmänä mahdollistaa aineiston systemaattisen tai objektiivisen analysoinnin. Analyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti eli induktiivisesti tai teorialähtöisesti eli deduktiivisesti. (Kyngäs & Vanhanen 1999, 3–9.) Analysoin dokumentoituja lastensuojelun asiakassuunnitelmia teorialähtöisesti yleisellä tasolla, enkä siis tuo tutkimuksessani esille yksittäisten henkilöiden henkilökohtaisia tietoja.

Teorialähtöisessä aineiston analyysissä luokittelu perustuu aikaisempaan viitekehukseen, joka voi olla teoria tai käsitejärjestelmä. Tällöin analyysia ohjaa joku teema tai käsitekartta. (Miles & Huberman 1994; Sandelowski 1995; Polit & Hunler 1997 ref. Tuomi & Sarajärvi 2013, 115.) Teorialähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe on analyysirungon muodostaminen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113). Omassa tutkimuksessani analysoin aineistoa osallisuusteorian kautta. Teorialähtöisessä aineistossa on teoreettisia kytkeäjä, mutta ne eivät suoraan pohjaudu teoriaan. Teoria voi toimia kuitenkin apuna tutkimusanalyysin tarkastelussa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 96–97.)

Tutkimusaineiston saamiseksi tarvitsin ja sain tutkimusluvan yhdestä keskisuuren suomalaisen kaupungin sosiaalitoimesta. Tutkimusluvassa pyysin saada käyttööni 40 kappaletta eri-ikäisille lapsille, viimeisen vuoden aikana laadittuja avohuollon asiakassuunnitelmia. Asiakassuunnitelmien ollessa viimeisen vuoden aikana laadittuja takaa näin aineiston edustavuuden. En tuo tutkimuksessa esille, minkä kaupungin tai kunnan lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmia olen

aineistossani käyttänyt, koska halua säilyttää sosiaalityöntekijöiden ja perheiden anonymisuojan. Tämä oli myös tutkimusluvan saamisen ehtona. Tutkimuksen tekemisen haaste oli tarkastella toisten tekemiä kirjauksia ja lähteä analysoimaan niiden kertomaa lapsen osallisuuden kautta. Sosiaalityöntekijät olivat jo asiakassuunnitelman laadinnan yhteydessä tehneet erinäköisiä tulkintoja lapsen tilanteesta ja nyt tutkijana minä tarkastelin heidän kirjauksiaan. Lähestyin aineistoa osallisuusteorian näkökulmasta ja siitä, miten lapsen osallisuus asiakassuunnitelmissa tuodaan näkyväksi.

Ensimmäisenä vaiheena laadin tutkimuksessa käyttämäni Thomasin (2002) osallisuusteorian sekä tutkimusluvalla käyttööni saamani aineiston pohjalta analyysirungon. Analyysirunkoon keräsin kahden eri osallisuusteorian eri vaiheita sekä asiakassuunnitelmissa olleen rungon. Analyysirunko on siis laadittu sisällönanalyysin periaatteita noudattaen. Analyysirunkoon kokosin ainoastaan niitä osallisuusteorian osia, jotka aineiston kanssa sopivat yhteen. Analyysirunko voikin olla strukturoitu, jolloin aineistosta keräään vain niitä asioita, jotka sopivat analyysirunkoon (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113).

Olen laatinut seuraavan strukturoidun analyysirungon siitä, miten tutkimuksen teoria ja aineiston käsiteanalyysi kulkevat rinnakkain.

TAULUKKO 1. Strukturoitu analyysirunko

Osallisuuden ulottuvuudet Nigel Thomasin mukaan:	Asiakassuunnitelman sisältö:	Osallisuuden vaiheet Mark Francis ja Ray Lorencon mukaan:
Mahdollisuus valita	Asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet	
Mahdollisuus saada tietoa	Lapsen ja perheen tilanteen kuvaus	Vastavuoroisuus
Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin	Avohuollon tukitoimet	
Mahdollisuus ilmaista itseään	Huolenaiheet ja muutostarpeet	

Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisuun	Lapsen muut palvelut ja asiakuudet	Asianajo
Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin	Asianosaisten näkemys tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä	Lapsen oikeuksia korostava ajattelutapa

Kerättyäni strukturoidusti osallisuusteorian eri vaiheita, sekä asiakassuunnitelman rungon eri vaiheet, pystyin testaamaan teoriaa ja aineiston käsitejärjestelmää uudessa kontekstissa. Strukturoitu analyysirunko havainnollistaa tutkimuksessani käytössä olevan osallisuuden teoreettisen viitekehyksen sekä aineiston sisällön, joiden pohjalta olen analysoinut ja teemoitellut aineistoa.

4.5 Teemoittelu

Teemoittelu on analysointitapa, jota käytetään, kun aineistona on jonkin käytännöllisen ongelman ratkaiseminen. Teemoittelun avulla teksteistä voidaan poimia tutkimusongelman kannalta merkittävää tietoa. Teksteistä voidaan teemoittelun avulla nostaa esille kokoelma erilaisia vastauksia tai tuloksia liittyen tutkimuskysymyksiin. Aineistoon tutustuminen lähtee yleensä teemoittelun kautta. Aineistosta voidaan teemoittelun avulla nostaa esille tiettyjen teemojen esiintymistä sekä poimia keskeisiä aiheita ja esittää ne kokoelmana erilaisia kysymyksenasetteluja. Aineiston tekstistä tulee ensin löytää ja sen jälkeen erotella tutkimusongelman kannalta keskeiset aiheet. Aineistosta teemoitellut asiat eivät yksin riitä tuomaan johtopäätöksiä tutkimuksesta. Teemoittelun lisäksi tutkimuksen rinnalla kulkee vahvasti myös teorian ja empirian vuorovaikutus. (Eskola & Suoranta 2014, 175–176, 179–180.)

Teemoittelu on tapa, jolla jäsennetään aineiston sisältöä laadullisessa tutkimuksessa. Teemoittelussa tutkijan tulee tarkastella aineistoa mahdollisimman tarkasti ja aineiston kuvaamisen sijaan tutkijan tulisi selittää syvällisesti aineiston merkitystä. (Gibbs 2007, 54.) Jäsensin aineistoani Thomasin (2002) mukaisesti ja vahvistin teoriaa vielä Francisin ja Lorenzon (2002, 159–164) osallisuuden eri vaiheiden mukaisesti. Analysoin aineiston sisällön ensin teemoittelua apuna käyttäen. Teemoittelun analyysivaiheessa tarkastellaan usealle tutkimusaineistolla yhteisiä, aineistosta nousevia piirteitä.

Osa näistä piirteistä saattaa nousta teemahaastattelun teemoista, mutta näiden lisäksi esille nousee myös muita teemoja, jotka voivat olla lähtöteemoja kiinnostavampia. Teemat siis nousevat esiin aineistosta, eivätkä suoraan haastattelun teemarungosta. (KvaliMOTV)

Tutkimusaineistoa järjestellään teemojen mukaan niin, että jokaisen teeman alle kootaan esimerkiksi kaikista haastattelusta ne kohdat, joissa puhutaan ko. teemasta. Itse olen käynyt aineistoa läpi lapsen osallisuuden kautta. Teemoittelu voi tapahtua käsin esimerkiksi eräänlaisen teemakortiston tai tekstinkäsittelyohjelmaa hyödyntäen. (KvaliMOTV.) Itse keräsin tekstinkäsittelyohjelmaa hyödyntäen jokaisesta asiakassuunnitelmasta yksitellen kohta kohdalta lapsen osallisuuden. Laadin jokaiselle lapselle ”uuden” asiakassuunnitelman, josta ei käy ilmi henkilötietoja.

Koodasin jokaisen lapsen asiakassuunnitelmalomakkeen eri kirjainosa ja numerotunnistein, henkilötietojen tunnistettavuuden estämiseksi. Koodeilla tarkoitetaan merkkejä, jotka voivat olla joko numeroita, kirjaimia tai muita merkkejä. (KvaliMOTV.) Koodeja apuna käyttäen pystyn tutkijana tunnistamaan kenen aineistoon kuuluvan lapsen asiakassuunnitelmasta on kyse, mutta muut lukijat eivät pysty niistä lasta tunnistamaan. Koodaaminen ei ole välttämätöntä, mutta helpottaa aineiston käsittelyä. Tutkijan on helpompi löytää haluamansa tekstikohdat aineistosta. (KvaliMOTV.) Olen havainnollistanut aineistosta lainattujen sitaattien avulla miten sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet lapsen osallisuuden asiakassuunnitelmissa. Kävin jokaisen lapsen asiakassuunnitelman läpi niin, että tarkastelin lapsen osallisuuden toteutumista niissä.

4.6 Tutkimusetiikka

Laadullisessa tutkimuksessa tutkijan asema tutkittavaan on erilainen kuin se olisi tilastollisessa tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on tietynlainen vapaus ja joustavuus käytössä tutkimusta tehdessään. Tutkimuksen tekemisessä on olemassa myös tietynlainen ennakkokäsitys, joka ohjaa arkijärjen päättelyä. Jos aihe-alue on tutkijalle uusi, on tämän tyyppisestä arkijärjen mukaisesta päättelystä hyötyä, koska pystyy kääntämään näkemyksensä tieteelliselle kielelle. (Eskola & Suoranta 2014, 20.) Itse pohdin alusta alkaen tutkijan rooliani, koska työskentelen lastensuojelussa ja itselläni on aiheesta esiymmärrys. Kävin läpi esiymmärrykseni merkitystä hyvien ja toisaalta myös haittavaikutusten kannalta. Hyvänä puolena näen lastensuojelun osaamisen prosessina ja koen, että kokonais kuvan näkemyksestä on hyötyä prosessin läpi käymisessä. Tämä

voi kääntyä myös heikkoudeksi, jos en huomaa perustella prosessin kulkua riittävästi ja oletankin lukijan tietävän asiasta jo etukäteen. Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuus ja eettisyys ovat asioina sellaisia, ettei niistä tingitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 15).

Lastensuojelun asiakassuunnitelmat ovat aineistona sisällöltään hyvin henkilökohtaisia ja arkaluonteisia asiakirjoja. Pohtiessani tutkimuseettisiä kysymyksiä, sen huomioiminen oli läsnä jo heti tutkimuksen alkuvaiheessa. Tämän nousi esille myös hakiessani tutkimuslupaa, koska tutkimus tulee raportoida siten, ettei yksittäisen lapsen tunnistaminen ole mahdollista. Tästä syystä tutkimusaineistoni hankintakuntaa ei ole nimetty tutkimuksessa ja tutkimusluvasta olen peittänyt ne kohdat, joista voisi päätellä tutkimukseen osallistuneen kaupungin nimen tai siellä toimivien työntekijöiden nimet. Tutkimuseettiset kysymykset liittyvät vahvasti myös tutkimusaineiston käsittelyyn. Tutkimusluvassa on eritelty se, että alkuperäisiä lastensuojelun asiakassuunnitelmia saa käsitellä ainoastaan lastensuojelutoimiston tiloissa. Tärkeää oli mielestäni myös se, että sosiaalityöntekijöillä ei ollut tarkasti etukäteen tiedossa mitä heidän laatimistaan asiakassuunnitelmista tarkastellaan ja näin ollen aineistoa ei ole voitu suunnitella etukäteen sen mukaisesti, että lapsen osallisuus sieltä nousisi esille.

Sain käyttööni kopiot laadituista lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista. Aineiston käsittelyn aloitin poistamalla asiakassuunnitelmista henkilötiedot ja tunnistetiedot, eli tein anonymisoinnin. (Kuula 2006, 112.) Tutkimukseni kannalta ei ollut tarpeen säilyttää asiakassuunnitelmissa esiintyvien henkilöiden henkilötietoja. Arkaluonteisia tietoja käsiteltäessä tutkijan tulee selvittää se, tarvitseeko hän henkilötietoja ja mitä lisäarvoa niillä saadaan, että henkilön yksityisyyteen puututaan. Tutkimuksessa tarkastelun kohteena olevien ihmisten kertomista ei saa käydä esille kuka on sanojen takana ja tämä on otettava tarkasti huomioon tutkimusta kirjoittaessa. (Eskola & Suoranta 2014, 56.)

Tutkimusta tehdessäni eteeni nousivat kysymykset osallisuuden ja eettisyyden yhteen sovittamisesta. Aineistoa tarkastellessa heti aluksi huomasin, että viranomaisella on paljon vaikutusvaltaa siihen, ketä esimerkiksi kutsutaan osallistumaan lapsen asiakassuunnitelmanneuvotteluun. Suomessa usein korostetaan helposti sitä, että lasta tulee suojella asioilta ja heidät jätetään sen vuoksi osallistumisen ulkopuolelle. (Strandell 2005, 35.) Lasten tulkitseminen herättää mielenkiinnon eettisten ongelmien tarkasteluun. Sosiaalityössä tulee ottaa huomioon miten lasta koskevia tietoja kerätään. Kysymykset tulee esittää asianmukaisesti ja ottaen lapsi huomioon. (Morrow & Richards 1996, 103.)

Tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden kannalta on tärkeää, etten ole käyttänyt tutkimuksessa itse laatimiani asiakassuunnitelmia. Tutkimukseni luotettavuudesta kertoo myös se, että olen pyrkinyt toimimaan hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla koko tutkimusprosessin etenemisen ajan, ja tutkimuksen tekemiselle olen saanut tukea opintoihin kuuluvista säännöllisistä graduseminaareista.

5 LAPSEN OSALLISUUS LASTENSUOJELUN AVOHUOLLON ASIAKASSUUNNITELMISSA

5.1 Asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet

Tutkimukseni aineistoni koostui lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista, joita käytössäni oli yhteensä 40 kappaletta. Avohuollon asiakassuunnitelmat olivat kaikki laadittu eri-ikäisille lapsille viimeisen vuoden aikana. Asiakassuunnitelmien laadinnassa osallisena oli ollut puolet lapsista, eli 20 lasta. Tämä tarkoittaa sitä, että 20 lasta ei ole ollut osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Aineiston asiakassuunnitelmissa nuorin lapsista oli alle puoli vuotias ja vanhin 17-vuotias. Asiakassuunnitelmista 23 oli laadittu tytöille ja 17 pojille. Tutkimuksen perustella tytöillä on hieman korkeampi osallisuus aste itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Asiakassuunnitelmissa ei ollut erikseen kohtaa, johon olisi merkitty suunnitelman laadintapaikka. Asiakassuunnitelmista 27:ssä ei ollut merkintää suunnitelman laatimisaikasta. Olen eritellyt tähän ne paikat, joista oli erikseen maininta asiakassuunnitelman laadintapaikasta. Neljä asiakassuunnitelmista oli laadittu kotikäynnillä, neljä lastensuojelulaitoksessa, yksi päiväkodissa, yksi perhekuntoutuspaikassa, yksi päihdekuntoutusyksikössä, yksi puhelimitse ja yksi asiakassuunnitelma oli kirjattu laadituksi lastensuojelutoimistolla.

Asiakassuunnitelmien laadinnassa olivat osallisina vanhemmat tai vanhempi, lapsi ja sosiaalityöntekijä tai ainoastaan toinen vanhemmista sosiaalityöntekijän kanssa. Useassa asiakassuunnitelman laadinnassa olivat olleet osallisena myös muita lapsen tai perheen kanssa työskenteleviä työntekijä tahoja. Tässä lueteltuna eri ammattinimikkeellä olleet työntekijät, jotka olivat osallistuneet aineistoon kuuluvien asiakassuunnitelmien laadintaan: lastensuojelun avohuollon sosiaali-ohjaaja ja sosiaalityöntekijä, lastensuojelun perhetyönohjaaja, perhekuntoutuksen ohjaaja, vammaispalveluiden ohjaaja ja sosiaalityöntekijä, lastensuojelulaitoksen ohjaaja, päiväkodin lastentarhaopettaja, Kamu-tuvan ohjaaja, neuropsykologi, kuvataideterapeutti, lastensuojelun edunvalvoja ja MLL:n työntekijä.

Seuraavassa taulukossa (taulukko 2) on eritelty asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet lapset sekä lapset, jotka eivät olleet osallistuneet. Taulukossa lasten ikä on jaoteltu kuuden vuoden välein.

Taulukosta on nähtävissä, että lasten osallisuus itseään koskevan asiakassuunnitelman laadintaan painottuu yli 12 -vuotta täyttäneisiin.

Ikä	Tytöt, jotka osallistuivat asiakassuunnitelman laadintaan	Tytöt, jotka eivät osallistuneet asiakassuunnitelman laadintaan	Pojat, jotka osallistuivat asiakassuunnitelman laadintaan	Pojat, jotka eivät osallistuneet asiakassuunnitelman laadintaan
0-6	0	6	1	4
7-12	0	8	1	0
13-18	8	1	10	1

TAULUKKO 2. Lapsen osallistuminen asiakassuunnitelman laadinnassa

Osallisuuden tikapuissa ensimmäinen askelma kuvasi lapsen *mahdollisuutta valita*. Asiakassuunnitelman laadinnassa lapselle tulisi antaa mahdollisuus valita haluaako hän osallistua itseään koskevan asiakassuunnitelman laadintaan vai ei. Lapselle tulisi tarjota erilaisia tapoja osallistua ja sosiaalityöntekijän tulisi huomioida lapsen ikätaso ja lapsilähtöisyys asiakassuunnitelmaa laadittaessa. Jos lapsi ei halua osallistua, hänen mielipidettään tulisi myös siinä kuunnella. Aineistoon kuuluvissa asiakassuunnitelmissa, joissa lapsi ei ollut osallisena, ei ollut kirjattu lapsen poissaolon syytä. Jos lapsi ei ole halunnut osallistua oman asiakassuunnitelman laadintaan, olisi mielestäni myös merkityksellistä kirjata ylös. Tutkimuksen asiakassuunnitelmista ei käy ilmi syytä, miksi lapset eivät ole osallistuneet asiakassuunnitelman laadintaan, eikä lomakkeessa ole erikseen sellaista kohtaa, jossa sitä kysyttäisiin.

5.2 Lapsen ja perheen tilanteen kuvaus

Lapsen arjen kuvauksessa olen tuonut esille asiakassuunnitelmista suoria sitaatteja siitä, miten lapsen osallisuus niissä tuodaan esille. Suorista sitaateista olen poistanut lapsen nimen ja käyttänyt nimen tilalla lapsen sukupuolta, ettei lapsen identiteettiä tunnisteta sitaateista. Samoin olen jaotellut lapsen iän kuuden vuoden välein, tunnistettavuuden estämiseksi. Aineiston asiakassuunnitelmissa lapsen osallisuus on sosiaalityöntekijän tarinamuotoon kirjoittamaa kuvausta lapsen tilanteesta.

Asiakassuunnitelmien alkuun oli useasti kirjattu ajankohta, jolloin lapsen lastensuojelun asiakkuus oli alkanut ja pohjatietoa asiakkuuden alkamisen syistä. Seuraavassa tuon esille suoria sitaatteja sosiaalityöntekijän kirjaamana lapsen asiakkuuden alkamisesta. Näissä sitaateissa ei käy ilmi lapsen osallisuus asiasta keskusteltaessa.

”Tytön (7-12v.) lastensuojelun asiakkuus on alkanut vuoden 2011 alussa. Lastensuojelun asiakkuuden aikana huolta on ollut tytön perushoidosta ja huolenpidosta sekä kodin siisteydestä.” (Lomake a18.)

”Tytön (0-6v.) lastensuojelun asiakkuus on alkanut huhtikuussa 2012. Äiti on itse toivonut lastensuojelun asiakkuutta oman jaksamisen tueksi. (Lomake a39.)

Yhdessäkään aineistoon kuuluvassa asiakassuunnitelmassa ei ollut suoraa sitaattia tai lainausta lapsen tai aikuisen sanomana. Sosiaalityöntekijä oli aina kirjannut lapsen tai aikuisen mielipiteen tarinamuotoon kirjattuna. Seuraavat sitaattit tuovat esille miten sosiaalityöntekijä on kuvannut lasta. Lapset itse eivät ole asiakassuunnitelman perusteella kertoneet minkälaisia lapsia mielestään ovat, vaan sosiaalityöntekijä on tehnyt tulkinnan itse tai toisen aikuisen kertoman perusteella.

”Poika (7-12v.) on erittäin mukava poika. Hän on fiksu ja osaa hienosti ajatella asioita monesta eri näkökulmasta.” (Lomake a24).

”Tyttö (7-12v.) pitää kovasti musiikista ja hän on iloinen ja kovaääninen tyttö.” (Lomake a32).

Asiakassuunnitelmissa lapsen ja perheen tilanteen kuvauksessa sosiaalityöntekijät olivat usein aluksi kirjanneet auki kokonaiskuvausta lapsen arjesta. Missä lapsi asuu, kenen kanssa ja ketkä ovat

hänen läheisiään. Riippuen lapsen iästä, sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet lapsen päivähoito- tai koulunkäyntiä koskevia tietoja, taitoja tai huolia. Lapsen arkea oli useassa asiakassuunnitelmassa kuvattu jo aiemmin saatujen tietojen pohjalta. Useammalla lapsella oli arjessaan läsnä myös muita viranomaiskontakteja, joita he säännöllisesti tapasivat. Seuraavassa on sitaatteja päiväkodin työntekijöiden kertomana lapsen tilanteesta.

”Tyttö (0-6v.) on päiväkodissa reipastunut ja kädentyöt onnistuu kivasti.” (Lomake a7.)

”Poika (0-6v.) on päiväkodin työntekijöiden mukaan kehittynyt monessa asiassa lyhyessä ajassa ja tottunut päiväkodin rytmiin.” (Lomake a15.)

”Tyttö (0-6v.) on älykäs ja sosiaalinen, ikäistään vanhemman oloinen tyttö, joka ryhmätilanteissa pyrkii määrittelemään muiden tekemisiä.” (Lomake c2).

”Tytön (0-6v.) käytös on parantunut huomattavasti, hän on sopeutunut päiväkodin sääntöihin ja kotona tulee vähemmän riitaa pikkusiskon kanssa.” (Lomake e22).

Päiväkodin työntekijät kuvaavat lasta ryhmätilanteiden ja päiväkodin toimintojen kautta. Päiväkodin työntekijöiden kertomana nousee esille lapsen vertaaminen ryhmän muihin jäseniin ja se, miten lapsi niissä tilanteissa näyttäytyy. Seuraavissa sitaateissa on nähtävillä, että koulun huoli koskee enemmän lapsen huonosti käyttäytymisen vaikutusta muihin oppilaisiin.

”Tyttö (7-12v.) haluaa paljon enemmän kuin kykenee suorittamaan. Hän ei syö koulussa. Tyttö ottaa lauseen / sanan ja hokee sitä pitkin päivää. Koulussa huolena on ollut kiroilu.” (Lomake a8.)

”Poika (7-12v.) on käyttäytynyt koulussa syyslukukauden 2015 aikana aikaisemminkin aggressiivisesti. Koulukuraattorin mukaan poika on osallistunut koulussa tappeluihin.” (Lomake a28.)

Asiakassuunnitelmissa sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet, jos lapsen vanhemmat olivat eronneet. Asiakassuunnitelmaan oli voitu kirjata miten lapsi tapasi toista vanhempaa tai sisaruksiaan. Sosiaalityöntekijät olivat myös kuvanneet vanhempien välejä lasta koskevissa asioissa. Seuraavissa

sitaateissa tuon esille lapsen ja vanhemman tapaamisesta kirjattuja asioita. Kolmannessa sitaatissa tulee lapsen osallisuus hyvin esille.

”Tyttö (7-12v.) tapaa isäänsä sovitusti. Tapaamiset ovat äidin mukaan onnistuneet pääosin hyvin. Tyttö käy vierailuilla 1 krt./kk pe-su tai isän vanhempien luona. Kuljetukset vanhemmat ja isovanhemmat sopivat keskenään. Isä ja tyttö soittelevat päivittäin toisilleen.” (Lomake c9.)

”Pojan (7-12v.) vanhemmat ovat eronneet. Vanhempien välit ovat huonot ja he keskustelevat asianajajien välityksellä. Virallisia huolto- ja tapaamissopimuksia ei ole laadittu. Poika asuu tällä hetkellä äitinsä luona.” (Lomake c13.)

”Poika (7-12v.) haluaisi käydä isän luona useammin, mutta isällä ei ole varaa ostaa bussilippuja.” (Lomake c17).

Joissakin asiakassuunnitelmissa tuli esille, että isovanhemmilla oli merkittävä rooli lapsen elämässä. Kahden lapsen asiakassuunnitelman laadinnassa oli ollut lapsen mummu myös osallisena. Näistä kahdesta asiakastapauksesta toisessa lapsi asui mummolassa. Lapsen osallisuus ei nouse esille näissä isovanhempia koskevissa sitaateissa. Jää siis epäselväksi, mitä lapsi itse ajattelee isovanhemmistaan.

”Tytön (0-6v.) elämässä on tiiviisti läsnä vanhempien lisäksi isänpuoleiset isovanhemmat.” (Lomake a29).

”Mummo kertoi, että tyttö (13-18v.) voi asua hänen luonaan, mutta toi esille myös tietyt vaikeudet asumisessa.” (Lomake c14).

”Tytön (13-18v.) isovanhemmat asuvat (paikkakunnalla), joiden luona tyttö ei ole vähään aikaan ole käynyt.” (Lomake a13).

Lapsen tilanteen kuvauksessa oli tuotu esille myös lapsen terveydentilaa tai, jos lapsella oli jotakin muita erityistarpeita. Lapsen terveydentilasta sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet muun muassa lapsen diagnoosit, lääkitykset tai häntä hoitavat tahot. Seuraavassa sitaatteja asiakassuunnitelmista,

joissa käydään läpi lapsen terveydellisiä asioita. Näistä ensimmäisessä sitaatissa nousee esille myös lapsen osallisuus itseään koskevan asian selvittämisessä.

”Tyttö (13-18v.) kokee terveytensä hyväksi.” (Lomake c28).

”Pojan (13-18v.) terveydentila on herättänyt jonkun aikaa huolta, koska aiemmin hänen poissaoloistaan huomattava osa on sairauspoissaoloja. Tällä hetkellä poissaolojen syy on pojan kertoman mukaan se, ettei hän jaks mennä kouluun, vaan nukkuu päivät.” (Lomake c31.)

”Sekä äidillä, että pojalla (13-18v.) on molemmilla adhd. Kumpikaan ei syö tällä hetkellä lääkkeitä, sillä äidillä ei ole varaa ostaa niitä. Äidistä tuntuu, ettei saa asioitaan järjestykseen ilman toimivaa lääkitystä.” (Lomake e37.)

Asiakassuunnitelmissa lapsen ja perheen tilanteen kuvauksessa vanhemmat olivat tuoneet esille huoltaan koskien lapsen kotona esiintyvää epäasiallista käyttäytymistä sekä koulunkäyntivaikeuksia. Vanhemman ja lapsen välinen ristiriitainen vuorovaikutussuhde tuli esille useammassa laaditussa asiakassuunnitelmassa ja sen koettiin tuovan haasteita perheen kokonaistilanteeseen. Seuraavassa suoria sitaatteja asiakassuunnitelmista, joissa tulee esille vanhemman kertoma huoli lapsen tilanteesta. Näissä ei tule esille mitä lapsi asiasta ajattelee.

”Huolenaiheena on ollut jo pitkään pojan (13-18v.) omaehtoinen ja rajaton käytös. Vanhemmat toivoivat, että tilanteeseen puututaan voimakkaasti ja että poika sijoitetaan.” (Lomake a34.)

”Isä kertoo olleensa huolissaan tytön (13-18v.) uudesta kaveripiiristä, joilta tyttö on isän kertoman mukaan saanut lääkkeitä.” (Lomake a36).

”Vanhempia huolestuttaa se, ettei poika (13-18v.) ole juurikaan kotona, eikä noudata kotisääntöjä. Poika ei myöskään syö kotona. Lisäksi osa pojan kavereista saattaa olla huonoa seuraa. Huolta on myös pojan koulunkäynnistä.” (Lomake c7.)

Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmista oli kirjattu huolenaiheita useissa asiakassuunnitelmissa. Vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat tulivat erityisesti esille alle

kouluikäisten lasten asiakassuunnitelmista. Asiakassuunnitelmissa oli kirjattuna vanhemman omaa näkemystä päihteidenkäytön vaikutuksesta lapseen, mutta lapsen oma ääni jäi puuttumaan kokonaan kirjauksista. Yhdessä asiakassuunnitelmassa, jossa lapsi oli ollut osallisena asiakassuunnitelman laadinnassa ja huolenaihe koski vanhemman päihdeongelmaa, ei lapsen omaa mielipidettä tai näkemystä asiasta ollut kirjattu ollenkaan. Lapsi oli ollut useita kertoja sijoitettuna lastensuojelulaitoksessa vanhemman alkoholin käytön vuoksi, mutta lapsen ajatuksia vanhemman juomisesta ei ollut kirjattu. Seuraavat sitaattit tuovat esille miten vanhemman päihdeongelmasta käydyt keskustelut sosiaalityöntekijä on kirjannut.

”Tytöllä (13-18v.) on takana useampi lyhytaikainen sijoitus lastensuojelulaitokseen viimeisen vuoden sisään. Keskusteltu äidin ja tytön kanssa, että tilanteen on nyt korjaannuttava, muutoin tulee ajankohtaiseksi tytön pidempiaikainen sijoitus kodin ulkopuolelle.”(Lomake e8.)

”Isä kertoi lapsille vanhempien nyt mokanneen ja että lapset menevät sen vuoksi toistaiseksi vastaanottokotiin. Isä myös kertoi, että nyt selvitetään paikkaa, johon koko perhe voisi mennä yhdessä. Tyttö (0-6v.) ja tytön pikkusisar lähtivät rauhallisesti sosiaalityöntekijöiden kuljettamana vastaanottokotiin. Kun keskusteluissa otettiin esille, että vanhempien päihteidenkäyttö on varmasti vaikuttanut suuresti myös lasten arkeen, isä kielsi tämän. Hänen mukaansa lasten arjen asioista, kuten ruokailuista, on aina huolehdittu. Äiti totesi, että kodin ilmapiiriin on kuitenkin varmasti vaikuttanut se, että pinna on ollut kireänä ja tämän myös isä myönsi.” (Lomake a5.)

Asiakassuunnitelmissa sosiaalityöntekijöiden ja lapsen vanhempien mielipide asian selvittämiseksi oli kirjattu, mutta lapsen mielipide jäi suurelta osin puuttumaan. Seuraavassa tuon esille sitaatteja asiakassuunnitelmista, joissa sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet ylös lapsen itsensä kertomana huolta. Näissä sitaateissa on hyvin nähtävissä miten sosiaalityöntekijät ovat tarinatyyliisesti kirjanneet lapsen kertoman.

”Tyttö (13-18v.) on kertonut, ettei pidä siitä, että joutuu päättämään kumman vanhemman luona on.”(Lomake c5).

”Äiti ja isoäiti kertoivat tytön (13-18v.) isällä olevan runsaasti alkoholinkäyttöä. Keväällä 2013 tytön kohdalla selvitettiin tytön asumista. Tällöin tyttö halusi itse asua

mummulassa isoäidin luona. Isoäidille haettiin tytön oheishuoltajuutta.”(Lomake a23.)

”Tyttö (13-18v.) itse kertoi, että ei kehtaa pyytää kavereita kotiinsa, tavaramäärän ja sen johdosta kiusatuksi tulemisen pelon vuoksi. Tyttö on sanonut tavaramäärän ahdistavan häntä, hänen ei ole hyvä olla.” (Lomake a6.)

Luottamuspuola on yksi merkittävä asia, mikä nousee esille sekä vanhempien että lapsen välissä vuorovaikutuksessa, mutta myös sosiaalityöntekijän ja perheen välisessä vuorovaikutuksessa. Seuraavassa sitaatteja luottamuspulasta, joka nähdään työskentelyn esteenä. Luottamuspuola sosiaalityöntekijät eivät mainitse lapsen kertomana tai lapsen kanssa olevan työskentelyn esteenä.

”Perheen auttamista on hankaloittanut äidin epärehellisyys. Esimerkiksi äidillä on useita laskuja maksamatta pitkältä ajalta. Myös perheen läheiset ovat kokeneet auttamisen mahdottomaksi koska äiti helposti suuttuu.” (Lomake c23.)

”Kun keskustelussa otettiin esille, että vanhempien päihteidenkäyttö on varmasti vaikuttanut suuresti myös lasten arkeen, isä kielsi tämän. Hänen mukaansa lasten arjen asioista, kuten ruokailuista, on aina huolehdittu.” (Lomake c36.)

”Taustalla on ollut epäilty kannabiksen käyttö, pahoinpitely, isän perheenjäseniltä rahan varastaminen ja hyvin haastavaa käytöstä.”(Lomake a16).

Lapsen ja perheen tilanteen kuvauksessa on käyty läpi lapsen mahdollisia harrastuksia, ystävyys-suhteita ja vapaa-ajan ajankäyttöä. Näiden asioiden kohdalla tulee esille lapsen osallisuus, josta esimerkkinä seuraavat sitaatit.

”Tyttö (13-18v.) tuo usein esille, että hänellä ei ole kavereita.”(Lomake a20).

”Poika (13-18v.) kertoo viettävänsä aikaa sekä tyttöystävän, että kavereiden kanssa.” (Lomake a22).

”Poika (13-18v.) on puheissaan hyvin kiinnostunut päihteisiin ja rikoksiin liittyvistä asioista ja tuo esiin monta kertaa, että rikoksilla tienaa paljon enemmän kuin rehellistä työtä tekemällä.” (Lomake c10).

Osallisuuden tikapuiden (Thomas 2002) toisella portaalla osallisuutta kuvataan siten, että lapselle annetaan *mahdollisuus saada tietoa* häntä itseään koskevasta tilanteesta. Lapsen asiakassuunnitelman kohdassa, jossa selvitetään lapsen ja perheen tilanteen kuvausta, vastaa juuri tähän Thomasin kuvaamaan tikapuiden toiseen portaaseen. Lapsen on mahdollisuus asiakassuunnitelman laadinnassa saada tietoa omasta ja perheen tilanteesta, kun yhdessä käydään läpi lapsen arkea kokonaisvaltaisesti. Aineiston asiakassuunnitelmissa sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet lapsen osallisuutta usein muiden viranomaisten tai lapsen vanhempien kertomana. Lapsen itsensä kertomanakin oli tuotu esille lapsen mielipiteitä, mutta niitä ei ollut kirjattu suoria sitaatein, vaan ”toisen kertomana”. Aineistosta nousee esille, että alle kouluikäisen lapsen arjen tilanteen kuvauksen sosiaalityöntekijät kirjaavat vanhemman kertoman mukaan. Jos asiakassuunnitelman laadinnassa on ollut mukana joku muu lapsesta huolta pitävä taho, kuten päiväkodin tai koulun työntekijä, sosiaalityöntekijät kirjaavat lapsen arjen kuvausta heidän kertoman pohjalta. Sosiaalityöntekijä ovat myös kuvanneet lapsen luonnetta sen pohjalta, minkälaisen kuvan he ovat itse lapsen tutustuessaan hänestä saaneet.

5.3 Avohuollon tukitoimet

Avohuollon tukitoimien osalta asiakassuunnitelman pohja oli rakennettu niin, että avohuollon tukitoimet oli kirjattu siinä luettelomaisesti allekkain. Asiakassuunnitelmassa valmiiksi kirjattuja avohuollon tukitoimia olivat: perhetyö, sosiaaliohjaus, tukihenkilö, päivähoito, tukiperhe, loma- ja virkistystoiminta, avohuollonsijoitus, sosiaalityöntekijän työskentely, tuettu asuminen, lapsi sijoitettuna perheeseen, työhön tutustuminen, taloudellinen tuki, ryhmätoiminta ja muut tukitoimet. Asiakassuunnitelmassa tarjotut avohuollon tukitoimet olivat yhtenäisiä sosiaalihuoltolain (17.9.1982/710) 17§:n 1 ja 2 momentissa mainitun säädöksen mukaan, jolloin kunnan on tarvittaessa järjestettävä sosiaalipalvelujen saatavuus lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuen sekä asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimina.

Asiakassuunnitelmissa on avohuollon tukitoimien kohdalla kirjattu ylös lapsen ja perheen lastensuojelun tukitoimena järjestettävät palvelut tai jos tukitoimen hankkimisesta oli tehty hakemus. Perheelle tarjottavat tukitoimet ovat suunnitelmallista työskentelyä, joita arvioidaan säännöllisesti. Tämä tulee esille myös asiakassuunnitelmista, koska tukitoimien kohdalle osa sosiaalityöntekijöistä oli kirjannut erikseen työskentelyn tavoitteet aikataulun sekä seuraavan arvioitukerran päivämäärän. Seuraavissa sitaateissa on käyty lasta koskevia avohuollon tukitoimia läpi. Kolmannessa sitaatissa tulee esille myös lapsen osallisuus itseään koskevien tukitoimien suunnittelussa.

”Tytöllä (7-12v.) on tukihenkilö, jota hän on tavannut noin kerran viikossa.” (Lomake a21).

”Lastensuojelusta on mahdollista tukea pojan (13-18v.) bussimatkoja isän luo.” (Lomake 24).

”Tyttö (13-18v.) on kertonut toistuvasti vastaanottokodissa, ettei halua jatkaa tukihenkilön tapaamisia.” (Lomake g3).

Kolmannella portaalla osallisuuden tikapuilla on lapsen *mahdollisuus vaikuttaa prosessiin.* (Thomas 2002, 174–175). Aineiston asiakassuunnitelmissa tämä kuvastuu juuri tarjottujen lastensuojelun avohuollon tukitoimien kautta. Lapselle tulee ensin selvittää mitä asioita häntä koskevassa palaverissa käsitellään ja mitä lapselta itseltään odotetaan. Lapsen tulee saada kuulla ääneen mistä häntä koskevissa asioissa ollaan huolissaan ja minkälaisin tukitoimin lasta ja perhettä voitaisiin tukea. Joskus avohuollon tukitoimet eivät ole riittävät ja myös siitä on kirjattava lapsen asiakassuunnitelmaan. Seuraava sitaatti koskee avohuollon tukitoimien riittämättömyyttä.

”Kotiin järjestettävät avohuollon tukitoimet eivät ole tällä hetkellä riittävät turvaamaan tytön (7-12v.) kasvua ja kehitystä.” (Lomake e3).

Lapsen on helpompi ymmärtää mitä häneltä odotetaan ja mitä taas vanhemmilta odotetaan, kun asiat on puhuttu asiakassuunnitelman laadinnan yhteydessä ääneen. Lapsi kokee näin mahdollisuuden päästä vaikuttamaan prosessiin, kun hän on asioista tietoinen. Lastensuojelun avohuollon tukitoimin autetaan lasta ja hänen koko perhettään. On tärkeää, että kaikki asianosaiset ovat tietoisia mihin tukitoimilla pyritään ja mitkä ovat tukitoimien tavoitteet.

5.4 Huolenaiheet ja muutostarpeet

Huolenaiheita koskien lasta ja hänen perhettään sosiaalityöntekijät tuovat esille asiakassuunnitelmissa eri tavoin. Lastensuojeluun on voinut saapua lasta koskeva lastensuojeluilmoitus, jonka pohjalta huolenaiheet tuodaan esille. Perhe on itse voinut kertoa lastensuojelun sosiaalityöntekijälle tai muulle viranomaistaholle lasta tai perhettä koskevista huolenaiheista. Seuraavissa sitaateissa on eri viranomaisten kertomina huolenaiheita koskin lapsen tai perheen tilannetta. Yhtenäistä viranomaisten kertomassa on se, että he tuovat esille mitä ovat tehneet omalta osaltaan lapsen tilanteen parantamiseksi ja mistä vielä senkin jälkeen ovat huolissaan.

”Tytön arkeen (7-12v.) on lisätty liikuntaa, sillä tytöllä on edelleen ylipainoa. Koulussa säännöstellään tytön syömistä.” (Lomake e29).

”Koulunkäyntiä koitettiin keventää, mutta poika (13-18v.) ei sitoutunut mihinkään. Hän ei noudata koulun sääntöjä, eikä häneen saatu kontaktia.” (Lomake a37).

Sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet asiakassuunnitelmiin lapsen itse esille tuomia huolenaiheita, joista esimerkkinä seuraavat sitaatit.

”Tyttö (13-18v.) on kertonut että heillä on veljen kanssa paljon riitoja ja erimielisyyksiä. Tyttö on myös kokenut epäreiluksi sen, että hän joutuu tekemään enemmän kotitöitä kuin pikkuveli esim. ulkoiluttamaan perheen koiraa.” (Lomake c21).

”Tyttö (13-18v.) uskoo, että pidemmällä aikavälillä kotona syntyy riitoja.” (Lomake a26).

Lasten ja nuorten huolenaiheissa yhtenäistä olivat ristiriidat perheenjäsenten kanssa. Lasten kertomana ei asiakassuunnitelmissa tuotu esille huolenaiheita koskien perheväkivaltaa tai vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmia. Seuraavissa sitaateissa vanhemmat tuovat esille huoltaan lapsen tai nuoren käyttäytymistä.

”Vanhemmilla on huoli tytön (13-18v.) käytöksen muuttumisesta, joka yhdistyy kaveripiirin vaihtoon keväällä.” (Lomake e25).

”Vanhempia huolestuttaa se, ettei poika (13-18v.) ole juurikaan kotona eikä noudata kotisääntöjä.” (Lomake e27).

”Vanhempien huolenaiheena on koulu ja koulupaikan saaminen.” (Lomake c19).

Vanhempien huolenaiheissa yhtenäistä oli huoli lapsen käyttäytymisestä tai koulunkäynnistä. Sosiaalityöntekijöiden huolenaiheissa taas yhtenäistä oli huoli koskien vanhemman jaksamisesta, josta esimerkkinä seuraavat sitaatit.

”Huolenaiheena on myös äidin jaksaminen neljän lapsen kanssa. Äiti tarvitsee paljon tukea vanhemmuuteensa ja jaksamiseensa.” (Lomake a25).

”Vanhempien jaksaminen kolmen vaativan lapsen kanssa.” (Lomake c26).

Osallisuudet tikapuiden neljännellä portaalla lapsen on *mahdollisuus ilmaista itseään*, omia ajatuksiaan ja mielipiteitään. Asiakassuunnitelman kohdassa huolenaiheet ja muutostarpeet, on mahdollisuus tuoda esille lasta tai hänen perheenjäseniään koskevia huolenaiheita. Lapselle tulee antaa aikaa ja tilaa tuoda esille omia mielipiteitään ja ajatuksiaan koskien omaa asiaansa. Lapsen saattaa olla hyvin vaikea tuoda esille muutostarpeita koskien esimerkiksi omaa vanhempaansa, jos huolenaiheena on esimerkiksi vanhemman päihteidenkäyttö. (Thomas 2002, 174–175.)

5.5 Lapsen muut palvelut ja asiakkuudet

Usealla lapsella oli lastensuojelun asiakkuuden lisäksi myös jokin toinen asiakassuhde sosiaali- tai terveydenhuollon palveluissa. Asiakassuunnitelman laadinnassa oli usein mukana myös näiden tahojen edustaja tai edustaja. Asiakassuunnitelmissa kahdellatoista lapsella tai hänen vanhemmillaan ei ollut mitään muita terveyden- tai sosiaalihuollon palveluita yhtäaikaisesti lastensuojelun avohuollon tukitoimien kanssa. Neljässä asiakassuunnitelmassa perheet palvelut ja asiakkuudet olivat ainoastaan lapsen vanhemmilla. Näitä aikuisen tukitoimia olivat: päihde- ja mielenterveyspalveluiden asiakkuus, aikuissosiaalityön asiakkuus sekä vammaispalvelun asiakkuus.

Asiakassuunnitelmista 24:ssä muut palvelut ja asiakkuudet koskivat yksinomaan lasta ja tämän lisäksi mahdollisesti lapsen vanhemmalla saattoi olla asiakkuus jonkun muun tahon kanssa. Näitä lapsen muita palveluita ja asiakkuuksia olivat: nuoriso- tai lastenpsykiatrian asiakkuus, vammaispalveluiden asiakkuus, neuvolapalvelut, koulukuraattori tapaamiset, perheneuvola käynnit, kuvataideterapia, nuorten vastaanoton keskustelut, lapsen päivähoito ja iltapäivätoiminta, MLL:n palvelut, Icehearts, sekä sosiaalipediatrian poliklinikan asiakkuus.

Viidennellä osallisuuden portaalla lapsen on *mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen*. (Thomas 2002, 174–175). Asiakassuunnitelmissa tämä tulee esille, kun sosiaalityöntekijät ovat kirjanneet lapsen ja perheen kanssa työskenteleviä muita viranomaistahoja. Seuraavat sitaatit koskevat lapsen muiden palveluiden tarvetta.

”Pojalla (0-6v.) on seuranta sosiaalipediatriisella poliklinikalla, lapsen ja vanhemman vuorovaikutussuhteen sekä kasvun ja kehityksen tukemiseksi.” (Lomake a19.)

”Pojalla (13-18v.) on ollut asiakkuus perheneuvolaan. Pojalle on yritetty tehdä tunnepuolen tutkimuksia, mutta ne eivät ole onnistuneet, koska poika ei ole puhunut tunteistaan.”(Lomake e33).

”Pojalla (13-18v.) alkaa lastenpsykiatrian asiakkuus ADHD -lääkityksen tarkastamiseksi.” (Lomake g4).

”Tyttölle (13-18v) on sovittuna säännölliset tapaamiset perheneuvolan psykologin kanssa.” (Lomake c18).

”Tyttö (13-18v.) on aloittanut käynnit tänä syksynä nuorisopsykiatrian poliklinikalla liittyen lääkkeiden yliannostukseen.” (Lomake g16).

Yhtenäistä näille muiden tahojen asiakkuuksille oli se, että sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet asiakassuunnitelmiin miten usein lapsi tapasi toista viranomaistahoa ja mitkä olivat tapaamisten tavoitteet. Lapsen osallisuuden sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet näkyväksi siten, että lapsi on sitoutunut sovittuihin käynteihin tai tapaamisiin.

5.6 Asianosaisten näkemykset tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä

Jokaisella asiakassuunnitelmaan osallistuneella on mahdollisuus tuoda esille oma näkemyksensä asiakassuunnitelman neuvottelussa käydyistä asioista. Sosiaalityöntekijä kirjaa kaikkien asianosaisten näkemykset asiakassuunnitelmaan ylös. Eriävä mielipide esimerkiksi suunniteltujen tukitoimien osalta voi olla merkityksellinen, koska asiakas ei näin ollen aio sitoutua tukitoimien vastaanottamiseen tai sen avulla toivotun muutoksen saavuttamiseen. Seuraavissa sitaateissa tulee esille lapsen näkemys tuen tarpeesta tai tukitoimien järjestämisestä.

”Poika (13-18v.) suhtautuu myönteisesti sosiaaliohjauksen aloittamiseen.” (Lomake a30).

”Tyttö (13-18v.) kertoi, ettei halua kotiutua.” (Lomake c15).

”Poika (13-18v.) ei osannut sanoa mielipidettään tuen tarpeesta ja tukitoimien järjestämisestä.” (Lomake g14).

”Poika (13-18v.) ei koe tarvitsevansa erityistä tukea. Hän on kuitenkin valmis jatkamaan sosiaaliohjausta.” (Lomake e30).

Yhtenäistä tukitoimien järjestämistä koskevissa asioissa oli se, ettei lapsi kieltäytynyt ehdotetuista tukitoimista. Lapsi ei välttämättä osannut tai halunnut kertoa mielipidettään. Ainoastaan kolmessa aineiston asiakassuunnitelmassa sosiaalityöntekijät eivät olleet kirjanneet asianosaisten näkemyksiä tai mielipiteitä neuvottelussa käydyistä asioista ylös. Seuraavat sitaatit koskevat sosiaalityöntekijöiden näkemystä lapsen tai perheen tuen tarpeesta.

”Perhe suhtautuu myönteisesti tarjottuihin tukitoimiin. Äiti kokee saavansa perhetyöstä tukea lastenkasvatukseen ja arkisiin asioihin. Perhetyö jatkuu. Sosiaalityöntekijä työskentelee kiinteästi osana perheen arkea.” (Lomake c12.)

”Poika (13-18v.) suhtautuu myönteisesti sosiaaliohjauksen aloittamiseen. Hän suhtautuu positiivisesti myös työskentelyyn sosiaalityöntekijän kanssa.” (Lomake c11.)

”Asiakassuunnitelmaan kirjatut tukimuodot ovat tällä hetkellä riittävät pojalle (13-18v.).” (Lomake e39).

”Poika (13-18v.) kuitenkin ymmärtää, miksi sijoitusta on hyvä jatkaa tammikuun loppuun.” (Lomake j7).

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksissä yhtenäistä oli lapsen ja perheen tuen tarpeen ja tukitoimien järjestämiseen sitoutuminen asiakassuunnitelmaan kirjatulla tavalla.

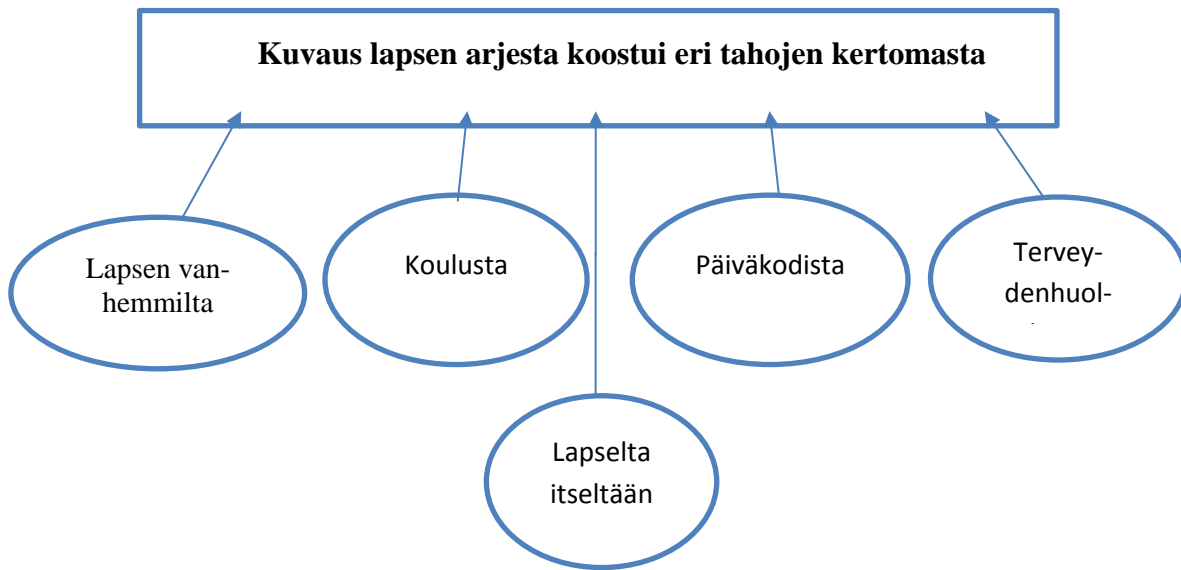
Osallisuuden tikapuiden kuudennella portaalla lapsella on *mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin* häntä koskevassa asiassa (Thomas 2002, 174–176). Lapselle tulee antaa mahdollisuus ilmaista itseään ja omia mielipiteitään. Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on tukea perhettä ja yhteistyössä saavutettuna se on aina hedelmällisempää ja voi siten johtaa myös toivottuihin tuloksiin. Aina yhteistyöhön ei kuitenkaan päästä mutta sosiaalityöntekijän tulee työskentelyssään pyrkiä siihen. Lapsi tai vanhemmat voivat myös kieltäytyä avohuollon tukitoimista ja tässä korostuu lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin, jotka on myös kirjattava ylös. (Lastensuojelulaki 34§).

6 OSALLISUUDEN KRITTEERIT

6.1 Lapsen arjen kuvaus

Esittelen tässä luvussa tutkimuksen keskeisiä tutkimustuloksia, joissa käyn läpi lapsen osallisuuteen vaikuttaneita kriteereitä. Kaikki aineistoon kuuluvat asiakassuunnitelmat oli laadittu samanlaiselle asiakirjapohjalle. Sosiaalityöntekijät olivat kuitenkin saaneet niistä laadittua jokaiselle lapselle yksilöllisen asiakassuunnitelman. Tutkijana minun työtäni helpotti se, että aineisto oli laadittu samalle asiakirjapohjalle. Näin ollen pystyin teemoittelemaan aineiston sisältöä paremmin ja tarkastelemaan niitä toisiinsa etsien yhtäläisyyksiä ja eroja. Thomasin (2002, 175) osallisuuden malli auttoi minua jäsentämään aineiston asiakassuunnitelman sisältöä käytännössä. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelman sisältö eteni lähes systemaattisesti Thomasin (2002, 175) osallisuuden mallia mukaillen. Myös tutkijoiden Mark Francisin ja Ray Lorenzon (2002, 159–164) lapsen osallisuuden eri vaiheiden seitsemästä osasta kolme tukevat tutkimukseni tarkastelussa lapsen osallisuuden näyttäytymistä lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien dokumentoinnissa.

Lapsen arjen kuvaus oli jokaisen lapsen asiakassuunnitelmissa kaikkein kattavin osuus. Asiakassuunnitelmat olivat pääosin 2 – 3 sivua pitkiä asiakirjoja, joista arjen kuvauksen kirjoittamiseen sosiaalityöntekijät olivat käyttäneet 1-2 sivua, eli lähes puolet koko asiakassuunnitelmasta. Seuraavaan kuvioon olen koonnut (kuvio 3) ne tahot, joiden kertoman pohjalta lapsen asiakassuunnitelmassa arjen kuvaus tuli esille. Jos, asiakassuunnitelman laadinnassa oli ollut osallisena toinen viranomaistaho tai työntekijä tuli lapsen arjen kuvaus asiakassuunnitelmissa esille painottuen näiden työntekijöiden tai viranomaisten kertomaan. Lapsen oma kuvaus arjesta jäi aineiston perustella taka-alalle.

KUVIO 3. Eri tahot, joiden kertoman mukaan lapsen arjen kuvaus koostuu

Tutkimukseni tavoitteena on tarkastella, miten lastensuojelun avohuollon sosiaalityöntekijä ovat kirjanneet lasta koskevaan asiakassuunnitelmaan näkyväksi lapsen osallisuuden asiakassuunnitelmassa. Yhtenä tutkimuskysymyksenä oli tutkia miten laadituista avohuollon asiakassuunnitelmista tulee esille lapsen toiveet, huolet ja näkemykset. Tutkimuksen perusteella voidaan nähdä, että lapsi ottaa aktiivisemmin osaa oman tilanteen selvittämiseen, jos asiakassuunnitelmaneuvoittelussa oli läsnä joku sellainen viranomaishenkilö tai läheinen, jota lapsi oli säännöllisesti tavannut. Tutkimustulosta tukee Thomasin osallisuuden malli, jossa lapsi hyötyy muilta saamastaan tuesta ja tuen avulla hän pystyy rohkaistumaan ja tuomaan itseään ja omia mielipiteitään paremmin esille. (Thomasin 2002, 175). Lisäksi tutkimustulosta vahvistaa Francis & Lorenzon (2002) vastavuoroisuuden malli, jossa tutkijat painottavat, että lapsilla, aikuisilla ja viranomaisilla on jokaisella oma roolinsa ja tehtävänsä tilanteen selvittämisessä. Vastavuoroisuuden malli edellyttääkin aikuisilta taitoa ja kykyä ottaa lapset neuvottelussa huomioon. (Francis & Lorenzo 2002, 159–164.)

6.2 Lapsen osallisuuden puuttuminen

Lähdin tarkastelemaan aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroja niiden lasten asiakassuunnitelmista, jotka eivät olleet osallisina itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa tai osallisuus ei tullut esille asiakassuunnitelmien dokumentoinneista. Otin ensin tarkastelun alle lapsen sukupuolen ja iän, koska halusin selvittää onko lapsen sukupuolella tai iällä merkitystä lapsen osallisuuden toteutumisessa lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien dokumentoinnissa. Näitä eri osaluokkia vertailemalla etsin yhtäläisyyksiä ja eroja, miksi lapsen osallisuus ei ole toteutunut. Tutkimusaineiston perustella on nähtävissä, että alle 12 -vuotiaista tytöistä neljatoista ja pojista neljä, eivät osallistunut ollenkaan itseään koskevan asiakassuunnitelman laadintaan. Tutkimuksessa tämä viittaa siihen, että alle 12 -vuotiaat tytöt eivät olleet osallisina itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa.

Tämän jälkeen kokosin käytössä olleiden asiakassuunnitelmien pohjalta taulukot, joissa tuon esille alle 12 -vuotiaita lapsia koskevat huolenaiheet ja avohuollon tukitoimet sekä yli 12-vuotiaita koskevat huolenaiheet ja avohuollon tukitoimenpiteet. Tutkimustuloksissa olen rajannut aineistoon kuuluvien lasten asiakassuunnitelmat karkealla rajauksella koskien alle 12 -vuotiaita sekä yli 12 – vuotiaita lapsia. Tällä rajauksella halusin varmistaa, että aineistoa koskevien lasten identiteetti ei käy tutkimuksessa ilmi. Kahdentoista ikävuoden raja on lastensuojelulaissa määritelty lapsen kuulemisessa huomioon otettavaksi ja näin ollen se on myös osallisuuden määrittelyä ajatellen merkityksellinen ikäraja. Ensimmäisessä taulukossa (taulukko 3) on koottuna aineiston asiakassuunnitelmista alle 12 -vuotiaita lapsia koskevat huolenaiheet ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet, kun lapsen osallisuus ei ole toteutunut.

TAULUKKO 3. Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot alle 12 -vuotiaista lapsista, jotka eivät olleet osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa

Huolenaiheet:	Avohuollon tukitoimet:
<ul style="list-style-type: none"> - kiintymyssuhteen puuttuminen lapsen ja vanhemman välillä - vanhempien kyvyttömyys vastata lapsen perushoidosta ja huolenpidosta - perheellä ei omaa tukiverkkoa - äidin ja/tai isän mielenterveysongelmat - äidin ja/tai isän päihdeongelma - perheen arjen epätasapaino - vaativa erityislapsi - arjen kokonaistilanne epäselvä - vanhemman ja/ tai vanhempien voimavarojen puute - taloudellinen tilanne on heikko - vanhempien kasvatuslinjat erilaiset - vanhemman jaksaminen yksinhuoltajana 	<ul style="list-style-type: none"> - sosiaalityöntekijän tuki - päivähoitopaikka - tukiperhe - päihdekuntoutus - avohuollon sijoitus - kiireellinen sijoitus - taloudellinen tuki - perhetyö - perhekuntoutus - siivousapu - päihdearviointi - lapsella vertaistuki ryhmätoiminnassa

Tutkimuksessa tuli esille, että yhtenäisiä huolenaiheita alle 12 -vuotiaiden lasten vanhemmilla oli kyvyttömyydessä vastata lapsen perushoidosta ja huolenpidosta sekä kodin kunnossapidosta. Arjen kokonaistilanne näyttäytyi useamman lapsen kohdalla epäselvänä tai huoli oli vanhemman jaksamisessa arkisissa tilanteissa lapsen kanssa. Alle 12 -vuotiaiden lasten kohdalla huolenaiheena olivat myös vanhemman tai molempien vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmat.

Alle kouluikäisille lapsille yksi merkittävä avohuollon tukitoimi oli lastensuojeluperusteinen päivähoitopaikka. Päivähoitopaikka oli myönnetty avohuollon tukitoimena kahdeksalle alle kouluikäiselle lapselle. Päivähoito on yksinomaan lapselle tarkoitettu tukitoimi, jonka palvelu tarjotaan lastensuojelun ulkopuolelta. Tämä voi osaltaan selittää sen, miksi lapsen osallisuutta asiakassuunnitelmanneuvottelussa ei ole nähty tarpeelliseksi.

Tutkimuksen avulla voidaan siis todeta, että asiakassuunnitelman laadinnassa alle 12 -vuotiaat lapset eivät olleet osallisina itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa koska huolenaiheet koskivat heidän vanhempia tai arjen kokonaistilannetta.

Seuraavaksi tarkastelin mitä yhtäläisyyksiä tai eroavaisuuksia aineistossa oli nähtävissä yli 12-vuotiaita lapsia koskevissa huolenaiheissa ja lastensuojelun avohuollon tukitoimissa. Olen laatinut seuraavan taulukon (taulukko 4), jossa lasta koskevat huolenaiheet ja avohuollon tukitoimenpiteet koskevat yli 12 -vuotiaita lapsia, joiden osallisuus ei toteutunut asiakassuunnitelman laadinnassa.

TAULUKKO 4. Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot yli 12 -vuotiaista lapsista, jotka eivät olleet osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa

Huolenaiheet:	Avohuollon tukitoimet:
<ul style="list-style-type: none"> - vanhempien eron vaikutus lapseen - perheen koti epäsiisti - perheenjäsenten välinen vuorovaikutus 	<ul style="list-style-type: none"> - sosiaaliohjaus - sosiaalityöntekijän tuki - työhön tutustuminen - siivousapu

Yli 12 -vuotiaista lapsista ainoastaan yksi tyttö ja yksi poika eivät olleet osallisina asiakassuunnitelman laadinnassa. Tämän vuoksi taulukko on suppeampi kuin edellinen taulukko (taulukko 3). Tutkimuksen perusteella on nähtävissä, että kaikkia yli 12 -vuotiaita lapsia, joiden osallisuus ei toteutunut asiakassuunnitelman laadinnassa, huolenaiheet eivät kohdistuneet lapsen omaan käyttäytymiseen tai toimintaan. Heidän kohdallaan huolenaiheet koskivat lapsen vanhempaa ja vanhemmuuden aiheuttamia huolenaiheita koskien lapsen arkea. Avohuollon tukitoimissa yli 12 -vuotiaille lapsille yhtenäistä oli sosiaalityöntekijän tarjoama tuki. Tämän on luonnollista, koska lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevalle lapselle nimetään vastuutyöntekijä.

Merkittävänä yhtäläisyytenä tutkimuksessa oli nähtävissä, että lapset, jotka eivät olleet osallisina asiakassuunnitelman laadinnassa olivat erityislapsia. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulisi kuitenkin huomioida, että lapsen omalla kokemuksella siitä, että on saanut olla mukana vaikuttamassa itseään koskevien asioiden käsittelyyn, on merkitystä. (Thomas 2002, 174-177.) Myös erityislapsille tulisi antaa mahdollisuus olla osallisena itseään koskevien asioiden selvittämisessä, omien kykyjensä ja voimavarojensa mukaan.

6.3 Lapsen osallisuuden toteutuminen

Tutkimuksessa halusin myös tarkastella löytyykö aineiston asiakassuunnitelmista yhtenäisyyksiä sille, että lapsen osallisuus tulee esille asiakassuunnitelmien dokumentoinnista tai, että lapsi on ollut osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Aineiston asiakassuunnitelmiin oli erikseen kirjattu asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet henkilöt nimillä sekä viranomaisilla myös ammattinimikkeillä. Aineistoon kuuluvien asiakassuunnitelmien laadinnassa oli ollut osallisena puolet lapsista, eli kaksikymmentä lasta. Tutkimuksen perusteella on nähtävissä, ettei lapsen osallisuus asiakassuunnitelman laadinnassa toteudu lapsen ollessa alle 12 -vuotias. Alle 12 -vuotiaista lapsista ainoastaan kaksi poikaa oli ollut osallisena asiakassuunnitelman laadinnassa. Asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet lapset olivat siis pääosin yli 12 -vuotiaita lapsia.

Tarkastelin aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia koskien alle 12-vuotiaita lapsia, jotka olivat olleet osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Seuraavassa taulukossa (taulukko 5), on koottuna näitä lapsia koskevat huolenaiheet ja avohuollon tukitoimenpiteet.

TAULUKKO 5. Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot, kun alle 12 -vuotias lapsi on ollut osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa

Huolenaiheet:	Avohuollon tukitoimet:
<ul style="list-style-type: none">- vanhemman jaksaminen yksinhuoltajana- vanhemman kasvatustapa- vanhemman lääkeriippuvuus- vanhemman mielenterveysongelmat- haastava erityislapsi	<ul style="list-style-type: none">- sosiaalityöntekijän tuki- sosiaaliohjaus- avohuollon sijoitus- taloudellinen tuki- päivähoitopaikka- perhetyö

Yhtenäistä alle 12 -vuotiaiden lasten kohdalla oli huolenaiheet koskien lasten vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmia. Huolenaiheissa yhtenäistä oli vanhempana toimimisessa. Nämä vanhemmista johtuvat huolenaiheet näyttäytyivät lapselle perheen arjessa.

Seuraavaan taulukkoon (taulukko 6) olen koonnut aineistossa osallisena olleiden, yli 12-vuotiaita lapsia koskevat huolenaiheet ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet.

TAULUKKO 6. Aineiston asiakassuunnitelmista kootut tiedot, kun yli 12 -vuotias lapsi on ollut osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa

Huolenaiheet:	Avohuollon tukitoimet:
<ul style="list-style-type: none"> - lapsella ADHD - lapsen psyykinen vointi: mielenterveysongelmat, itsetuhoisuus - lapsen haastava käyttäytyminen - erityislapsi - oppimisvaikeudet - lapsella huolestuttava kaveripiiri, täysikäisiä kavereita - lapsella epäasialliset puheet - lapsella epäasiallinen käyttäytyminen - lapsi varastaa ja on rikosmyönteinen - lapsi valehtelee - lapsen käyttäytyminen omaehtoista - lapsella toistuvat hylkäämiskokemukset - lapsi päihdemyönteinen: alkoholi, tupakka, lääkkeet, huumeet - lapsen koulunkäyntiongelmien: koulupoissaolot ja epäasiallinen käytös - lapsen uhkaava käyttäytyminen - vanhemman jaksaminen - lapseen ei saa kontaktia: vuorovaikutusongelmat 	<ul style="list-style-type: none"> - sosiaalityöntekijän tuki - sosiaaliohjaus - avohuollon sijoitus - kiireellinen sijoitus - taloudellinen tuki - päivähoitopaikka - perhetyö - huumeseuat - tukihenkilö - ammatillinen tukihenkilö - tukiperhe - ennaltaehkäisevät päihdekeskustelut - huumeseuat - työhön tutustuminen

Tutkimusaineistossa yli 12 -vuotiaiden lasten asiakassuunnitelmissa yhteistä dokumentoiduissa huolenaiheissa oli lapsesta johtuneet syyt. Yhtenä yleisimpänä lapsia koskevana huolenaiheena oli nimetty haastava- ja omaehtoinen käyttäytyminen. Ainoastaan yhdessä asiakassuunnitelmassa oli selkeästi tuotu esille, että huolenaiheet johtuivat lapsen vanhemmasta. Haastavan ja omaehtoisen käyttäytymisen jälkeen merkittävin yhtenäinen huolenaihe tutkimuksessa yli 12-vuotiailla lapsilla

oli päihteiden käyttö. Päihteidenkäyttö ilmeni aineistossa lapsen alkoholin, huumeiden, lääkkeiden ja tupakan käyttönä sekä lapsen myönteisenä ajatteluna päihteitä kohtaan.

Asiakassuunnitelmaan osallistuneista yli 12 -vuotiaista lapsista joka toisella oli avohuollon tukitoimena perhetyön tarjoama tuki ja ohjaus kotiin. Tämän lisäksi yli 12 -vuotiaille lapsille yhtenäinen tukitoimi oli sosiaalihoajaan tai tukihenkilön tapaamiset. Sosiaalihoajaan tai tukihenkilön tapaamiset kohdistuvat konkreettisesti lapsen säännöllisiin tapaamisiin. Mielestäni tutkimuksen yksi merkittävä huomio oli, etteivät yli 12 -vuotiaiden lasten kohdalla huolenaiheet koske heidän vanhempiaan, kuten alle 12 -vuotiaiden lasten kohdalla näyttäytyi. Tämä voi osaltaan selittää sen, että lapsen osallisuus toteutuu yli 12 -vuotiaiden lasten kohdalla avohuollon asiakassuunnitelman laadinnassa koska huolenaiheet koskevat lapsen omaa käyttäytymistä. Tärkeää olisi silti muistaa, että vaikka lasta koskevat huolenaiheet olisivatkin lähtökohtaisesti vanhemmista johtuvia, niin lapsen toiveille ja ajatuksille tulisi antaa tilaa ja aikaa. Lapsen mielipiteillä on merkitystä ja kuuleminen myös lisää lapsen osallisuuden tunnetta. (Thomas 2002, 174–177.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tarkastellessani tutkimuskirjallisuutta ja aiempia tutkimuksia osallisuudesta, huomasin, että kirjallisuutta ja tutkimuksia oli paljon. Oma tutkimukseni on yhtenä lisänä tässä aihekokonaisuudessa. Tulosten tulkinnassa olen käyttänyt tutkimuskirjallisuutta ja aikaisempia tutkimuksia muodostaakseni käsitystä lapsen osallisuuden ilmenemisestä lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmien dokumentoinnissa. Olen mielestäni löytänyt keskeiset pääkohdat lapsen osallisuudesta omasta tutkimusaineistostani. Tutkimusta tehdessä pohdin myös paljon sitä, miten oma työkokemukseni lastensuojelun sosiaalityöstä vaikuttaa tutkimukseeni. Huomasin kuitenkin, että työkokemuksen kautta pystyin tarkastelemaan asiakassuunnitelmista lapsen osallisuutta paremmin.

Koen tutkimukseni olevan ajankohtainen, koska osallisuudesta puhutaan sosiaalityössä tällä hetkellä paljon. Lapsen etu, sen toteuttaminen ja turvaaminen ovat lastensuojelutyön tärkeitä, mutta vaativia tehtäviä. Lapsikeskeisestä näkökulmasta katsottuna lastensuojelussa lapsen edun mukaista on, että lapsen mielipide ja kokemus huomioidaan. Lapsilla olevaa kokemustietoa omasta elämästään tulisi arvostaa ja sen tulisi olla sosiaalityöntekijöiden mielenkiinnon kohde. Sosiaalityössä peräänkuulutetaan työn vaikuttavuutta ja sitä voidaan arvioida myös monin eri tavoin. Yksi vaikuttavuuden arviointimalleista voi olla juuri kiinnostus esimerkiksi siitä, miten hyvin ennalta asetetut tavoitteet on saavutettu. Tätä taas voidaan lähteä tutkimaan miten asiakkaan tarpeisiin on pystytty vastaamaan. (Rajavaara 2007, 11–13.) Sosiaalityön vaikuttavuuteen voidaan siis vaikuttaa tekemällä suunnitelmallista työtä yhdessä asiakkaan kanssa ja tähän tarkoitukseen vastaa juuri avohuollon asiakkaana olevalle lapselle laadittu asiakassuunnitelma.

Tutkimuksen keskeisenä tehtävänä oli selvittää, miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista tulee esille lapsen osallisuus häntä itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Tutkimuksen aineiston olin rajannut koskemaan ainoastaan lastensuojelun avohuollossa asiakkaana oleville lapsille laadittuja asiakassuunnitelmia. Tutkimuksen näkökulma oli nimenomaan tarkastella lastensuojelun dokumentointiin perustuvan osallisuuden näyttäytymistä asiakassuunnitelmissa.

Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimi osallisuus, jota lähestyin Nigel Thomasin osallisuuden mallin mukaisesti. Tutkimusaineisto koostui neljästäkymmenestä lastensuojelun

avohuollon asiakassuunnitelmasta. Tutkimusmetodinä olen käyttänyt sisällönanalyysia sekä aineiston teemoittelua. Tutkimukseni teoriaosuudessa sekä analyysissä olen todennut, että osallisuuden mahdollisuus lähtee siitä, että lapsella on mahdollisuus olla läsnä ja paikalla, kun häntä koskevista asioista keskustellaan. Läsnäolo ei kuitenkaan vielä riitä, vaan osallistumiseen vaaditaan, että lapsi voi aktiivisesti osallistua ja kertoa mielipiteensä. Lapsen on koettava, että hänen näkemyksillä on merkitystä, jotta he voivat kokea osallistumisen tarkoituksenmukaisena. Thomasin osallisuuden mallin mukaan lapsi, joka ottaa tapaamisella aktiivisesti osaa keskusteluun, on korkeammalla tasolla osallisuuden tikapuilla verrattuna lapseen, joka ei ota ollenkaan osaa itseään koskevaan keskusteluun. (Thomas 2002, 174–176.)

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koski sitä, miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista tulee esille lapsen toiveet, huolet ja näkemykset. Lastensuojelun asiakassuunnitelmatekstien tarkastelussa tuli esille, että lapsen toiveet, huolet ja näkemykset tulivat asiakassuunnitelmista paremmin esille, jos neuvottelussa oli läsnä joku lapselle tuttu ja turvallinen aikuinen. Asiakassuunnitelmissa ei ollut suoria sitaatteja lapsen kertomana mutta sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet lapsen näkemyksen tarinallisena kerrontana. Sosiaalityöntekijät olivat saaneet laadittua jokaiselle lapselle yksilöllisen asiakassuunnitelman, vaikka asiakassuunnitelma oli asiakirjapohjana kaikilla sosiaalityöntekijöillä samanlainen.

Toisessa tutkimuskysymyksessä halusin selvittää miten lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmista käy ilmi, että lapsi on ollut osallisena häntä itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa. Lastensuojelun avohuollon asiakassuunnitelmiin oli erikseen kirjattu asiakassuunnitelman laadintaan osallistuneet henkilöt nimillä sekä viranomaisilla myös ammattinimikkeillä. Tutkimuksen aineiston perusteella on nähtävissä, ettei alle 12 -vuotiaan lapsen osallisuus asiakassuunnitelman laadinnassa aina toteudu. Tutkimusaineiston lapsista puolet jäi itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnan ulkopuolelle, eikä lapsen poissaolon syytä oltu asiakassuunnitelmissa erikseen eritelty. Thomasin osallisuuden mallin ensimmäisellä portaalla lapsella on tarjottava mahdollisuus valita haluaako hän osallistua itseään koskevaan asian selvittämiseen vai ei. Jos lapsi ei halua osallistua, on se myös yksi osallisuuden muoto, jota tulee kunnioittaa. (Thomas 2002, 175). Huomionarvoista tutkimuksessa oli se, että erityislapsen eivät osallistuneet asiakassuunnitelman laadintaan.

Thomasin osallisuuden mallissa tuodaan myös esille, että lapsen kanssa työskenneltäessä tulisi käyttää erilaisia lapsiystävällisiä menetelmiä keskustelun tueksi, jotka lisäävät vuorovaikutuksen

mahdollisuutta ja lapsilähtöistä työskentelyä. (Thomas 2002, 174–177.) Tämä olisi mielestäni tärkeä ottaa huomioon juuri erityislapsen osallisuutta ajatellen ja sen tueksi. On tärkeä tuoda lapselle esille se, että hänen mielipiteillään on merkitystä ja häntä kuullaan. Tämä taas tuo näkyväksi sen, että yksilön mielipiteillä on päätöksenteossa merkitystä. (Thomas 2002, 174–177.) Tämän tutkimuksen perusteella ei voida kuitenkaan vastata siihen, onko erityislapsen poisjäänti asiakassuunnitelman laadinnasta johtunut lapsen vanhemmista, lapsesta itsestään vai sosiaalityöntekijän tekemästä rajauksesta. Jos lapsen poisjäänti on johtunut sosiaalityöntekijän tekemästä rajauksesta olla kutsumatta lasta, herää kysymys ovatko sosiaalityöntekijät ajatelleet suojella lasta häntä koskevalta tiedolta? Vai onko lapsi jätetty ulkopuolelle sen vuoksi, ettei hän ymmärtäisi mistä asioista neuvottelussa sovitaan? Asiakassuunnitelmista ei myöskään noussut esille, mikä tunnetila asiakassuunnitelman laadinnan hetkellä osallistujilla on ollut.

Tutkimuksen avulla voidaan päätellä, että huolen koskiessa lapsen vanhempaa ei lapsen osallisuus asiakassuunnitelmista tule esille. Itselleni jäi aineistosta erityisesti mieleen yhden kouluikäisen lapsen asiakassuunnitelma. Lapsi oli ollut sijoitettuna lastensuojelulaitoksessa useita kertoja vanhemman päihteiden käytön vuoksi. Vanhemman kanssa keskustellut asiat sosiaalityöntekijä oli kirjannut ylös asiakassuunnitelmaan, mutta lapsen mielipidettä ei asiakassuunnitelmassa tuotu mitenkään esille. Lapset kuitenkin tarvitsevat aikuisen luoman mahdollisuuden ja rohkaisun siihen, että he uskaltavat osallistua. Osallisuus on myös sitä, ettei ole pakko ottaa kantaa asioihin tai edes osallistua itseään koskevaan asian selvittämiseen. (Kananaja ym. 2011, 183). Tämä huomioiden sosiaalityöntekijän tulisi kirjata asiakassuunnitelmaan, jos lapsi itse on kieltäytynyt osallistumasta asiakassuunnitelman laadintaan. Lastensuojelulain (417/2007) 21§ on asetettu 12 -vuotta täyttäneen lapsen mielipiteen kuulemisesta. Jäin miettimään onko tämä lastensuojelulain 21. pykälä noussut esteeksi sille, että lapsen osallisuus toteutuu vasta hänen ollessa yli 12-vuotias?

Jatkotutkimusaiheena itselleni nousi ajatus siitä, miten lapsi itse kokee asiakassuunnitelma tukeneen hänen kasvuaan ja kehitystään, joka on kuitenkin asiakassuunnitelman tarkoitus. Asiakassuunnitelmien tarkastelusta jäi itselleni myös auki kysymys, miksi kaikki lapset eivät olleet osallistuneet itseään koskevan asiakassuunnitelman laadintaan? Asiakassuunnitelmien tarkastelu antoi itselleni uusia näkökulmia myös oman työn tekemiseen lastensuojelussa. Itse omalta osaltani haluan jatkossa tarjota lapselle mahdollisuuden olla osallisena itseään koskevan asiakassuunnitelman laadinnassa, mutta myös pyrkiä tarjoamaan lapselle osallisuuden tunteen suunnitelman tekemisessä.

Toivon, että tutkielmani ja tutkimustulokset edistävät lapsen osallisuutta ja kuulemisen tärkeyden huomioimista niin yleisesti kuin käytännön sosiaalityössä. Toivon, että tutkielmani myös herättää ajattelemaan asioita, mitkä liittyvät osallisuuteen ja sen merkitykseen lapsen elämässä. Tutkimuksen näen olevan sosiaalityöntekijöille tietoa lisäävää, koska myös osallisuuden mahdollistaminen lapselle lähtee sosiaalityöntekijästä. Lapsen asiakasprosessia johtaa hänelle nimetty sosiaalityöntekijä, joka voi omalta osaltaan vaikuttaa siihen, kenet hän kutsuu osallistumaan lasta koskevan asiakassuunnitelman laadintaan. Sosiaalityöntekijän tulee selvittää miten lapsi haluaa olla osallisena ja kuunnella lapsen toiveita. Näin lapsen osallisuutta pystytään lisäämään ja mahdollistamaan lapselle osallisuuden tunne siitä, että hänen mielipiteensä ja ajatuksensa ovat merkityksellisiä asiakassuunnitelman laadinnassa.

LÄHTEET

Aer, Janne (2012) Lastensuojeluoikeus. Helsinki: Talentum.

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Allardt, Erik. (1976 ja 1983) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Jyväskylä: WSOY.

Bardy, Marjatta (2013) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 2013.

Bardy Marjatta, Salmi Minna & Heino Tarja. (2001) Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000 - luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Raportteja 162. Helsinki: Stakes.

Buckley, Helen (1999) Child Protection Practice: An Ungovernable Enterprise? The Economic and Social Review, Vol. 30, No. 1, January, 1999, pp. 21-40. http://www.tara.tcd.ie/bitstream/handle/2262/60770/2_Buckley.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 3.3.2016.

Daniel Paul & Ivatts John (1998) Children and Social Policy. London: Macmillan.

Eskola Jari & Suoranta Juha (2014) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forsberg Hannele & Kröger Teppo (2010) Social Work and child welfare politics. Through Nordic lenses. The Policy Press.

Forsberg Hannele, Ritala-Koskinen Aino & Törrönen Maritta (2006) Lapset ja sosiaalityö. Kohtauksia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Francis Mark & Lorenzo Ray (2002) Seven realms of children`s participation. Journal of environmental psychology 22, 159–164.

Gibbs, Graham R. (2007) Analyzing Qualitative Data. The SAGE Qualitative Research Kit. Edited by Uwe Flick. SAGE Publications.

Gilbert Neil, Parton Nigel & Skivenes Marit (2011) Child Protection Systems. International trends and orientations. Oxford University Press, Inc.

Heinonen Hanna & Sinko Päivi (2011) Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 89–100.

Hotari Kaisa-Elina, Oranen Mikko & Pösö Tarja (2009) Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 117–132.

Hotari Kaisa-Elina, Oranen Mikko & Pösö Tarja (2013) Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 149.

Hurtia, Paula (2008) Pro gradu -tutkimus. Lapsi oman elämänsä asiantuntijana lastensuojelun alkua ja tilannearviossa. Tampere: Tampereen yliopisto.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvinen Ritva, Lankinen Aila, Taajamo Terhi, Veistilä Minna & Virolainen Arja (2007) Perheen parhaaksi – perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Kagle, Jill Doner (1991) Social work records. Illinois: Waveland Press, Inc.

King, Michael & Piper, Christine (1995) How the Law Thinks About Children. Second edition. Aldershot: Arena.

Kananoja Aulikki, Lähteinen Martti & Marjamäki Pirjo (2011) Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kyngäs Helvi & Vanhanen Liisa (1999) Sisällön analyysi. Hoitotiede 11 (1), 3–9.

Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2003. Helsinki: Hakapaino.

Kääriäinen Aino, Leinonen Ansa & Metsäranta Hannele (2007) Lastensuojelutyön dokumentointi. Opastusta ja ideoita käytäntöön. Helsinki: Palmenia.

Laitila, Minna (2010) Väitöskirja. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Kuopio: Itäsuomen yliopisto, 1–31.

Laitinen Merja & Niskala Asta (2013) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.

Laitinen Merja & Pohjola Anneli (2010) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Lammi-Taskula, Johanna (2011) Sosiaali- ja terveydenhuollon perusteet. 7. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

Mahkonen, Sami (2010) Lastensuojelu ja laki. Helsinki: Edita.

Matthies Aila-Leena & Närhi Kati (2014) Ekososiaalinen lähestymistapa rakenteellisen sosiaalityön viitekehyksenä. Teoksessa Pohjola Anneli, Laitinen Merja & Seppänen Marjaana (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014: UNIpress, 91–92.

Mikkola, Matti (2004) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa Puonti Annamajja, Saarnio Tuula & Hujala Anna (toim.), Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Miles M.B & Huberman A.M. (1994) Qualitative data analysis (2.painos) California: Sage. Teoksessa Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2013). Vantaa: Tammi.

Morén, Stefan (1999) Dokumentationens roll i socialt arbete. Perspektiv och utvecklingsmöjligheter. Socialvetenskaplig tidskrift 6(4), 329–342.

Morrow Virginia & Richards Martin (1996) The ethics of Social Research with Children: An Overview. Children & Society Volume 10 (2), 90–105.

Nurmi Suvielise & Rantala Kaisa (2011) Näyn ja kuulun- Lapsen etu ja osallisuus. Keuruu: Otava.

Oranen, Mikko (2008) Mitä mieltä? Mitä mieltä!? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry, 10–42.

O'Sullivan, Terence (2011) Decision-making in social work. Palgrave Macmillan: Basingstoke.

- Pajulammi, Henna (2014) *Lapsi, oikeus ja osallisuus*. Helsinki: Talentum.
- Pulma, Panu (2004) Lastensuojelun kehityslinjoja. Teoksessa Puonti Annamaija, Saarnio Tuula ja Hujala Anna (toim.): *Lastensuojelu tänään*. Helsinki: Tammi, 11–20.
- Puusa Anu & Juuti Pauli (2011) Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Puusa Anu & Juuti Pauli (toim.) *Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan*. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 47–48.
- Rajavaara, Marketta (2007) Vaikuttavuusyhteiskunta. Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84*. Helsinki: Kelan tutkimuslaitos.
- Räty, Tapio (2015) *Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen*. Porvoo: Edita.
- Sandelowski M. (1995) Qualitative analysis: What it is and how to beign. *Research in Nursing and Healt* 4, 371–375.
- Saukkonen, Pauli (2001) *Maailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sinko, Päivi (2001) Lastensuojelu, juridisoituminen ja lapsen oikeudet. Teoksessa Törrönen Maritta (toim.) *Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro*. Helsinki: Pelastakaa lapset – Rädda Barnen, 132–133.
- Strandell, Harriet (2005) Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. Teoksessa *Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset*. *Stakes, Työpapereita 4/2005*, 33–40.
- Tanskanen Ilona & Timonen-Kallio Eeva (2009) *Lastensuojelun hyvät työkäytännöt*. Tampere: Vastapaino.
- Tanskanen Ilona & Timonen-Kallio Eeva (2010) *Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä*. Tampere: Vastapaino.
- Taskinen Sirpa & Törrönen Maritta (2004) Lastensuojelun käsitteistä ja tilasta. Teoksessa Roos, J.P. (toim.): *Huostaanottokirja*. Jyväskylä: Design Nurmisaari, 13–14.
- Thomas, Nigel (2002) *Children, Family and the State. Decision-making and Child*. Bristol: Policy Press.

Thomas, Nigel (2007) Towards a Theory of Children's Participation. The International Journal of Children's Rights 15, 199–218.

Thomas Nigel & O'Kane Claire (1998a) The Ethics of Participatory Research with Children. Children & Society volume 12, 337–346.

Thomas Nigel & O'Kane Claire (1998b) When children's wishes and feelings clash with their 'best interests'. The International Journal of Children's Rights 6, 149–152.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli (2013) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma 1. YTM, tutkija, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. Janus vol. 20 (2), 149–167.

www.Finlex.fi

Hallintolaki 6.6.2003/ 434

Henkilötietolaki 22.4.199/523

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 21.5.1999/621

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 20.3.2015 /254

Perustuslaki 11.6.1999/731

Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Internet lähteet:

Jyväskylän yliopisto.

<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/metelmapolkuja/metelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/hermeneuttinen-analyysi>. Viitattu 12.4.2016

KvaliMOTV.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html.

Viitattu 5.4.2016

KvaliMOTV.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_2.html

Viitattu 29.4.2018

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.

Viitattu 5.4.2016

www.kunnat.net.

<http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/yleiskirjeet-lausunnot/yleiskirjeet/2015/Sivut/default.aspx>.

Viitattu 21.3.2016

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Viitattu 5.4.2016.

Kaaviot:

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35§ ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta oleva kaavio on laadittu Sosiaali- ja terveysministeriön internetsivujen (<http://stm.fi/sosiaalihuoltolaki>) uutta sosiaalihuoltolakia esittelevässä diasarjan pohjalta